

Zaangażowanie społeczno-obywatelskie młodzieży ukraińskiej w Polsce

Raport z badania

Anzhela Popyk
Anastasiia Mykhailova

**Anzhela Popyk
Anastasiia Mykhailova**

EMPOWER

**Zaangażowanie
społeczno-obywatelskie
młodzieży ukraińskiej
w Polsce**

Raport z badania

Redakcja: Justyna Kajta

Korekta językowa: Janina M. Zabielska

Projekt okładki i skład: Anzhela Popyk

© Anzhela Popyk, Anastasiia Mykhailova

Warszawa, 2026

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Na tych samych warunkach 4.0

Kierowniczką projektu: Dr Anzhela Popyk

Kontakt: angelikapopyk@gmail.com

Cytowanie: Popyk, A., Mykhailova, M. (2026). *EMPOWER. Zaangażowanie obywatelskie i społeczne młodzieży ukraińskiej w Polsce*. Raport z badania.

Projekt EMPOWER finansowany przez

Projekt realizowany w:
Uniwersytecie SWPS
Ul. Chodakowska 19/31
03-815 Warszawa

Dr Anzhela Popyk – doktorka nauk społecznych, socjolożka. Specjalizuje się w badaniach nad migracją, edukacją i integracją. Kierowniczką projektów badawczych finansowanych m.in. przez Narodowe Centrum Nauki i Fundację na Rzecz Nauki Polskiej, Uniwersytet Birmingham. Laureatka stypendium Ministra Nauki dla wybitnych młodych naukowców. Autorka licznych publikacji na temat migracji, edukacji oraz integracji migrantów w Polsce oraz Polaków za granicą.

Anastasiia Mykhailova – studentka studiów magisterskich Uniwersytetu Warszawskiego, badaczka w projekcie EMPOWER. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się na zagadnieniach migracji, edukacji oraz aktywności młodzieży. Posiada doświadczenie badawcze zdobyte w trzech projektach naukowych dotyczących młodzieży z Ukrainy w Polsce.

Abstrakt

Celem raportu jest przedstawienie wyników badania „EMPOWER. Aktywizacja zmiany: Wzmacnianie zaangażowania obywatelskiego ukraińskiej młodzieży uchodźczej i wewnętrznie przesiedlonej w Polsce i w Ukrainie” (2024–2025). Projekt dążył do pogłębienia wiedzy na temat dynamiki zaangażowania obywatelskiego jako procesu integracji społecznej wśród ukraińskiej młodzieży w wieku od 15 do 18 lat, doświadczającej przymusowej migracji z Ukrainy do Polski po 2022 roku. Badanie było realizowane metodą jakościową (wywiady indywidualne z młodzieżą i przedstawicielami instytucji oświatowych i pozarządowych) w pięciu miastach: Warszawie, Rzeszowie, Katowicach, Przemyślu oraz Zamościu. Raport przedstawia, jak młode osoby oraz przedstawiciele instytucji oświatowych i pozarządowych postrzegają rolę młodzieży we współczesnym społeczeństwie, w jakie formy aktywności społeczno-obywatelskiej angażują się młode osoby i dlaczego, a także, jakie są czynniki i mechanizmy wspierające lub utrudniające aktywność młodzieży.

Spis treści

Abstrakt	6
Wprowadzenie	8
Metodologia i kontekst badania	13
Przedmiot badania	13
Miejsca badania.....	13
Uczestnicy badania.....	13
Metody i przebieg badania.....	14
Wyniki badania	17
1. Postrzeganie sprawczości i roli młodzieży we współczesnym społeczeństwie	17
1.1. Rola młodzieży ukraińskiej w Polsce	22
2. Aktywność społeczno-obywatelska młodzieży ukraińskiej w Polsce	25
2.1. Powody i motywacje angażowania się w aktywności społeczno-obywatelskie młodzieży ukraińskiej	25
2.2. Miejsca aktywności młodzieży ukraińskiej w Polsce	36
2.3. Formy aktywności młodzieży ukraińskiej w Polsce	41
2.4. Determinanty aktywności społecznej i obywatelskiej: wiek i płeć.....	53
Podsumowanie	56
Bibliografia	58

EMPOWER

WPROWADZENIE

Wprowadzenie

Aktywność społeczno-obywatelska młodzieży rozumiana jest jako „działanie na rzecz wprowadzania zmian w życiu publicznym własnych społeczności oraz rozwijanie kombinacji wiedzy, umiejętności, wartości i motywacji potrzebnych do wprowadzania tych zmian. Oznacza to promowanie jakości życia w społeczności zarówno poprzez procesy polityczne, jak i niepolityczne” (Ehrlich, 2000, s. vi).

Międzynarodowe Badanie Kompetencji Obywatelskich ICCS 2022 (Schulz i in., 2023; Wasilewska, 2023), realizowane przez IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement – Międzynarodowe Stowarzyszenie Oceny Osiągnięć Edukacyjnych), stanowi istotne źródło danych porównawczych na temat edukacji obywatelskiej młodzieży ze szkół podstawowych. Badanie mierzy trzy główne komponenty kompetencji obywatelskich: wiedzę i rozumienie zagadnień z zakresu edukacji obywatelskiej, postawy i opinie wobec wartości demokratycznych oraz różne formy zaangażowania obywatelskiego, zarówno aktualnego, jak i przewidywanego w przyszłości. Wyniki wskazują, że ósmoklasiści w Polsce, na tle innych krajów, utrzymują bardzo wysoki poziom wiedzy obywatelskiej przy niewielkim odsetku uczniów na najniższych poziomach umiejętności oraz rosnącym udziale młodzieży osiągającej najwyższe poziomy. Jednocześnie ujawniono słabsze kompetencje w obszarze krytycznej analizy informacji, problemów globalnych i zrównoważonego rozwoju, a także wyraźne różnice płci na korzyść dziewcząt. Deklarowane zainteresowanie kwestiami społecznymi i politycznymi oraz częstotliwość rozmów na te tematy są stosunkowo wysokie, podobnie jak udział w wolontariacie i gotowość do przyszłego głosowania. Badanie wskazuje jednak na ograniczoną partycypację uczniowską w procesach decyzyjnych w szkole, niski poziom zaufania do mediów tradycyjnych przy wysokim zaufaniu do mediów społecznościowych oraz rzadkie zaangażowanie się w bardziej wymagające, zbiorowe formy aktywności społeczno-obywatelskiej. Stanowi to istotny kontekst dla analizy współczesnych form i barier zaangażowania młodzieży w Polsce.

W literaturze (Krzywosz-Rynkiewicz i Zalewska, 2015; Morawski i Szczegielniak, 2021; Sherrod i in., 2010; Youniss i in., 2002) podkreśla się, że zaangażowanie społeczno-obywatelskie młodych ludzi przyjmuje zróżnicowane formy i odnosi się do wielu poziomów wspólnoty. Schulz i in. (2010) zwracają uwagę, że może ono dotyczyć szkoły (np. udział w samorządzie uczniowskim), społeczności lokalnej (np. pomoc sąsiadom, działania na rzecz osiedla lub miejscowości), poziomu państwa (zainteresowanie polityką krajową, śledzenie debat publicznych), a także wymiaru europejskiego i globalnego (np. podpisywanie petycji kierowanych do instytucji Unii Europejskiej, udział w inicjatywach klimatycznych). Zaangażowanie może mieć charakter indywidualny, gdy opiera się na samodzielnym poszukiwaniu informacji, zmianie własnych nawyków czy wyrażaniu opinii, lub kolektywny, kiedy wymaga współdziałania z innymi, jak w przypadku wolontariatu w organizacjach społecznych czy uczestnictwa w oddolnych inicjatywach młodzieżowych. Może być realizowane w przestrzeni cyfrowej, na przykład poprzez komentowanie kwestii społecznych i politycznych w internecie, oraz offline – poprzez udział w spotkaniach, konsultacjach czy akcjach publicznych. Obejmuje zarówno formy konwencjonalne (uczestnictwo w wyborach, członkostwo w partii, udział w dyskusjach o polityce), jak i formy niekonwencjonalne, takie jak udział w protestach czy kampaniach na rzecz ochrony środowiska. Autorzy podkreślają również, że formy zaangażowania różnią się stopniem aktywności, od praktyk informacyjnych po działania ukierunkowane na rozwiązywanie konkretnych problemów społecznych (Lachowski, & Lachowska, 2023; Wasilewska, 2023).

Jak wskazuje Jędrzej Witkowski z Centrum Edukacji Obywatelskiej (2024), zaangażowanie obywatelskie staje się możliwe lub bardziej prawdopodobne, gdy spełnionych jest kilka kluczowych warunków. Po pierwsze, młodzi ludzie powinni interesować się sferą społeczną, której dotyczą potencjalne działania. Po drugie, konieczne jest poczucie posiadania wystarczających kompetencji, aby móc skutecznie działać w danym obszarze. Po trzecie, niezbędne jest przekonanie o sensowności i skuteczności dostępnych form zaangażowania, oparte na własnych doświadczeniach lub obserwacjach (zob. także Myszk-Strychalska, 2020).

Co więcej, należy zwrócić uwagę na zewnętrzne uwarunkowania społeczno-instytucjonalne. Z jednej strony dotyczą one powszechności i prestiżu poszczególnych poziomów oraz form aktywności, z drugiej zaś instytucjonalnych, formalnych i przestrzennych możliwości angażowania się w działania. Uwarunkowania te są zróżnicowane także ze względu na kontekst lokalny, na przykład typ miejscowości zamieszkania (miasto lub wieś), typ szkoły oraz rozwiązania i wymagania wprowadzane przez dyrekcję – szczególnie w zakresie funkcjonowania samorządu uczniowskiego. Znaczenie ma również bliskość instytucji i organizacji, oferujących przestrzeń oraz konkretne możliwości realizacji aktywności, na przykład wolontariatu (zob. Wasilewska, 2023; Kajta i in., 2024). Poza tym, ważne jest wsparcie społeczne i rodzinne w kontekście wiedzy, motywacji i sposobów zaangażowania się (Muddiman i in., 2019). Społeczno-obywatelska aktywność młodzieży nie jest zatem prostą konsekwencją deklarowanych postaw, lecz wynika z kombinacji zainteresowania sprawami publicznymi, poczucia sprawczości oraz realnych możliwości uczestnictwa.

W tym kontekście zasadne jest pytanie, w jaki sposób posiadana przez młodych ludzi wiedza o sprawach publicznych przekłada się na ich faktyczne zaangażowanie w działania społeczno-obywatelskie oraz na realną partycypację w życiu ich społeczności. W literaturze dotyczącej udziału dzieci i młodzieży podkreśla się, że partycypacja może mieć charakter pozorny i przyjmować formę tokenizmu, co obrazowo ilustruje drabina partycypacji Rogera Harta (1992).

Z perspektywy praw dziecka oraz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego kluczowe jest dążenie do wyższych poziomów partycypacji, opartych na poszanowaniu głosu i podmiotowości dzieci i młodzieży, zgodnie z artykułem 12 Konwencji o prawach dziecka. W tym kontekście szczególnie użyteczny jest model Laury Lundy (2007), który podkreśla, że skuteczna partycypacja wymaga zapewnienia młodym osobom odpowiedniej przestrzeni do wyrażania opinii, wsparcia merytorycznego ze strony dorosłych, istnienia realnej publiczności dla ich głosu oraz gotowości dorosłych do dzielenia się władzą i odpowiedzialnością. Oznacza to konieczność refleksji nad stosowanymi narzędziami i metodami, obowiązującymi przepisami i politykami, a także nad szerszym paradygmatem postrzegania roli młodzieży w społeczeństwie.

Zwraca się również uwagę, że w dominującym paradygmacie ryzyka społeczno-obywatelskie zaangażowanie młodych ludzi, zarówno offline, jak i online, pozostaje w dużej mierze niewidoczne. Pyżalski (2017) odwołuje się do koncepcji rezyliencji oraz pozytywnego rozwoju, w której kluczowe znaczenie mają zasoby zewnętrzne, takie jak relacje z dorosłymi, pozytywna kultura rówieśnicza czy programy rówieśnicze, oraz zasoby indywidualne: poczucie sprawstwa, umiejętności społeczne, rozwój moralny i szacunek dla innych. Czynniki te sprzyjają prospołecznym formom uczestnictwa i ograniczają prawdopodobieństwo zachowań ryzykownych. Prospołeczna aktywność, taka jak wolontariat młodzieżowy, staje się przestrzenią nabywania doświadczeń, budowania relacji i

współodpowiedzialności. Badania nad wolontariatem, w który zaangażowani są także rodzice osób młodych, pokazują, że przy obecności wspierających, partnerskich dorosłych możliwe jest przełamywanie stereotypów o egoizmie i braku zaangażowania młodzieży (Pyżalski, 2017).

Zaangażowanie społeczne i obywatelskie młodzieży przynosi szereg korzyści rozwojowych (Janik, 2017). Sprzyja rozwojowi osobistemu i zawodowemu, umożliwiając zdobywanie praktycznych kompetencji, takich jak współpraca, komunikacja, organizacja działań czy rozwiązywanie problemów. Młodzi ludzie budują sieci kontaktów, odkrywają własne pasje i talenty oraz wzmacniają poczucie sprawstwa, doświadczając, że ich głos ma znaczenie i może realnie wpływać na otoczenie.

Uczestnictwo w procesach partycypacyjnych umożliwia wyrażanie opinii, współkształtowanie decyzji, lepsze rozumienie sposobu funkcjonowania organizacji włączających dzieci i młodzież. Pozwala również poszerzać wiedzę o społecznych, politycznych i obywatelskich prawach oraz obowiązkach. W efekcie zaangażowanie to sprzyja wzrostowi pewności siebie i wiary we własne możliwości oraz stwarza realną możliwość inicjowania zmian w środowisku i dostosowywania go do potrzeb młodych ludzi.

Z perspektywy systemu wielopoziomowego zaangażowanie młodzieży generuje korzyści na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym (Janik, 2017; UNICEF, 2019). Na poziomie lokalnym udział młodych w strukturach partycypacyjnych pozwala im inicjować decyzje dotyczące własnej społeczności, wzmacnia ich rolę w życiu gminy oraz sprzyja tworzeniu warunków do pozostawania w miejscu zamieszkania, co może ograniczać migrację młodych osób.

Na poziomie regionalnym partycypacja młodzieży zwiększa jej wpływ na kształtowanie i wdrażanie polityk publicznych w różnych obszarach życia społecznego, zarówno w małych miejscowościach, jak i w dużych miastach. Koordynacja działań lokalnych struktur młodzieżowych na szczeblu regionu wzmacnia ich głos, podnosi widoczność problemów i potrzeb młodych oraz sprzyja większej spójności działań w całym regionie (UNICEF, 2019).

Na poziomie krajowym włączanie młodzieży w procesy zarządzania i podejmowania decyzji umożliwia artykulację jej perspektywy wobec organów ustawodawczych i wykonawczych, sprzyja ochronie praw młodych osób oraz budowaniu skutecznych kanałów komunikacji pionowej między poziomami władzy i poziomej między różnymi sektorami zajmującymi się młodzieżą (UNICEF, 2019). Na wszystkich tych poziomach udział młodych ludzi w procesach decyzyjnych wzmacnia ich podmiotowość i czyni z nich współtwórców polityk publicznych, a nie wyłącznie ich adresatów.

Uwzględniając wskazywane w literaturze warunki wpływające na zaangażowanie społeczno-obywatelskie młodzieży, istotne jest odniesienie ich do sytuacji młodzieży z doświadczeniem migracyjnym i uchodźczym. Młodzi uchodźcy doświadczają kumulacji strat i zmian, obejmujących utratę dotychczasowego miejsca zamieszkania, konieczność adaptacji do nowej szkoły i systemu edukacyjnego, osłabienie lub zerwanie więzi rodzinnych oraz przerwanie relacji rówieśniczych – kluczowych w okresie adolescencji (Popyk, 2021). Co więcej, w wielu społeczeństwach przyjmujących odnotowuje się postawy ambiwalentne lub negatywne wobec uchodźców, co wiąże się z ryzykiem stygmatyzacji i ograniczonym poczuciem przynależności. Czynniki te mogą osłabiać zainteresowanie sferą publiczną, jak i poczucie sprawczości oraz zawęzić katalog dostępnych form uczestnictwa. Jest to istotny kontekst aktywności młodych osób z doświadczeniem uchodźczym, ponieważ badania

podkreślają kluczową rolę sieci społecznych i wsparcia wspólnotowego w kształtowaniu ich zaangażowania społeczno-obywatelskiego (Van der Dussen Toukan, 2019; Youniss i in., 2002).

Ponadto aktywność młodych migrantów i uchodźców stanowi ważny element budowania ich kapitału społecznego, kształtowania tożsamości oraz poczucia przynależności, a tym samym wpływa na ich adaptację pomigracyjną i integrację społeczną (Barreto i in., 2022; Kirpitchenko i Mansouri, 2014). Badania uwzględniają także sprawczość młodych migrantów, podkreślając ich zdolność do oddziaływania zarówno na najbliższe otoczenie, jak i na szersze struktury społeczne (Maurissen i in., 2018; UNICEF, 2019). Takie ujęcie przesuwaa akcent z postrzegania młodych wyłącznie jako biernych beneficjentów pomocy na uznanie ich za aktywnych uczestników, kształtujących własne losy i życie swoich społeczności.

Dotychczasowe analizy nie pozwalają jednak w pełni wyodrębnić form ani wyjaśnić mechanizmów, poprzez które młodzież z doświadczeniem przymusowego przemieszczenia angażuje się w sprawy obywatelskie i społeczne. Szczególnie ograniczone są dane empiryczne dotyczące tego, w jaki sposób młodzież z Ukrainy z doświadczeniem uchodźczym w Polsce uczestniczy w życiu szkolnym oraz w swoich społecznościach lokalnych i narodowych. Uzupełnienie tej luki poznawczej jest kluczowe dla rozpoznania, jakie strategie przyjmują młode osoby z Ukrainy w Polsce w ramach struktur społecznych, w których funkcjonują, w jakie aktywności społeczno-obywatelskie się angażują i z jakich powodów.

Niniejszy raport składa się z kilku części: najpierw omówiona jest metodologia i kontekst badania. W sekcji „Wyniki badania” opisane zostało kilka aspektów: 1) Postrzeganie sprawczości i roli młodzieży we współczesnym społeczeństwie, w tym postrzeganie roli ukraińskiej młodzieży w Polsce; 2) Aktywność społeczno-obywatelska młodzieży ukraińskiej w Polsce, w której opisane są powody, miejsca i formy angażowania się w aktywności społeczne i obywatelskie młodzieży ukraińskiej, z uwzględnieniem ich wieku i płci. Raport kończy się podsumowaniem. Każda sekcja raportu zawiera podsumowanie najważniejszych informacji (Brief Box).

EMPOWER

**METODOLOGIA I
KONTEKST
BADANIA**

Metodologia i kontekst badania

Przedmiot badania

Przedmiotem badania w projekcie **EMPOWER**¹ („Aktywizacja zmiany: Wzmacnianie zaangażowania obywatelskiego ukraińskiej młodzieży uchodźczej i wewnętrznie przesiedlonej w Polsce i w Ukrainie”) jest **dynamika zaangażowania społeczno-obywatelskiego** ukraińskiej młodzieży w Polsce w wieku 15–18 lat (młodzieży z doświadczeniem uchodźczym, a także młodzieży należącej do mniejszości ukraińskiej w Polsce)². W tym raporcie omawiamy wyniki badania realizowanego w Polsce.

Głównym celem badania było **pogłębione zrozumienie motywacji, form i dynamiki zaangażowania społeczno-obywatelskiego ukraińskiej młodzieży w wieku 15–18 lat w Polsce.**

W projekcie postawiono więc następujące pytania badawcze:

- Jakie są doświadczenia aktywności społeczno-obywatelskiej młodych Ukraińców w Polsce?
- Jakie formy aktywności społeczno-obywatelskiej wybiera młodzież ukraińska w Polsce?
- Jak młode osoby wchodzą w interakcje ze strukturami społecznymi – szkołami, organizacjami pozarządowymi, instytucjami publicznymi – oraz jak wykorzystują dostępne możliwości uczestnictwa w działaniach obywatelskich i prospołecznych?
- Jakie czynniki i uwarunkowania sprzyjają bądź utrudniają zaangażowanie się w aktywności społeczno-obywatelskie?

Miejsca badania

Badanie realizowane w Polsce miało charakter **wielomiejscowy** i obejmowało pięć lokalizacji, zróżnicowanych pod względem wielkości, położenia oraz roli w przyjmowaniu osób z doświadczeniem uchodźczym z Ukrainy:

- **Warszawa** – duże miasto metropolitalne, jeden z głównych ośrodków przyjmujących ukraińskich uchodźców,
- **Rzeszów** – miasto wojewódzkie na Podkarpaciu, przyjmujące dużą liczbę osób uciekających z Ukrainy,
- **Katowice** – duże miasto w regionie o zróżnicowanej strukturze społeczno-ekonomicznej,
- **Przemysł** – miasto położone w bezpośrednim sąsiedztwie granicy z Ukrainą z liczną społecznością Ukraińców jako mniejszości narodowej,
- **Zamość** – miasto położone blisko granicy z Ukrainą.

Uczestnicy badania

łącznie w Polsce przeprowadzono 70 wywiadów pogłębionych (47 z młodzieżą ukraińską i 23 z przedstawicielami instytucji).

¹ Projekt finansowany był przez Fundację na rzecz Nauki Polskiej, konkurs DLA UKRAINY.

² Projekt miał również na celu zbadanie aktywności społeczno-obywatelskiej młodzieży wewnętrznie przesiedlonej w Ukrainie, jej opisowi będzie poświęcony osobny raport.

Młodzież

W badaniu realizowanym w Polsce uczestniczyła **społecznie i obywatelsko aktywna ukraińska młodzież w wieku 15–18 (19) lat** z doświadczeniem uchodźczym po 24 lutego 2022 roku oraz młodzież należąca do mniejszości ukraińskiej w Polsce³. Łącznie przeprowadzono **47 indywidualnych wywiadów pogłębionych** z młodymi ludźmi w pięciu miastach: Warszawa (N=14), Rzeszów (N=13), Katowice (N=7), Zamość (N=9) i Przemyśl (N=4).

Wiek uczestników mieścił się w przedziale od **15 do 19 lat**, przy średniej wynoszącej 16,4. W poszczególnych miastach średnia wieku oscylowała między 15,9 a 16,8 lat. Uczestnicy różnili się pod względem:

- długości pobytu w Polsce (powyżej sześciu miesięcy lub urodzeni w Polsce – z grupy mniejszości ukraińskiej),
- aktualnej sytuacji edukacyjnej (nauka w polskiej szkole, kontynuowanie nauki w systemie ukraińskim, rozwiązania hybrydowe),
- sytuacji rodzinnej (np. obecność części rodziny w Ukrainie, rozdzielenie rodziny, cała rodzina przebywała na terenie Polski),
- doświadczeń związanych z przeprowadzkami wewnątrz Polski lub między różnymi krajami.

Przedstawiciele instytucji

Drugą grupę uczestników badania stanowili przedstawiciele instytucji zaangażowanych w pracę z młodzieżą ukraińską w badanych miastach. Reprezentowali oni przede wszystkim:

- **szkoły** (dyrekcja, nauczyciele, pedagodzy i psychologowie szkolni, osoby odpowiedzialne za wsparcie uczniów z doświadczeniem migracyjnym),
- **organizacje samorządowe, pozarządowe i inicjatywy lokalne** realizujące działania na rzecz dzieci i młodzieży z Ukrainy.

W Polsce zrealizowano **23 wywiady** z przedstawicielami 19 różnych instytucji (szkół i organizacji pozarządowych) w pięciu badanych miastach. W części instytucji przeprowadzono więcej niż jeden wywiad, co pozwalało uchwycić różne perspektywy (np. dyrekcji oraz osób bezpośrednio realizujących działania z młodzieżą).

Metody i przebieg badania

Zastosowane metody

W badaniu zastosowano **indywidualne wywiady pogłębione (IDI)** z młodzieżą oraz przedstawicielami instytucji, które umożliwiały rekonstrukcję złożonych doświadczeń związanych z przymusową migracją lub dorastaniem w mniejszości narodowej, funkcjonowaniem w szkole, relacjami rówieśniczymi, poczuciem sprawczości oraz rozumieniem własnego zaangażowania w życie społeczne. Wywiady z

³ Trzy osoby z mniejszości ukraińskiej w Polsce biorące udział w badaniu zamieszkują w Przemyślu.

przedstawicielami instytucji pozwalały z kolei uchwycić przyjmowane założenia, praktyki, ograniczenia i możliwości wsparcia młodzieży uchodźczej oraz rozwoju jej aktywności obywatelskiej i społecznej.

Wywiady były prowadzone na podstawie półustrukturyzowanych scenariuszy obejmujących bloki tematyczne dotyczące:

- doświadczeń migracyjnych i edukacyjnych,
- relacji w szkole i w społeczności lokalnej,
- form udziału w działaniach obywatelskich, społecznych, wolontariackich lub rówieśniczych,
- postrzegania barier i zasobów sprzyjających zaangażowaniu,
- oczekiwań wobec instytucji i dorosłych.

Rekrutacja uczestników

Zastosowano **dobór celowy i technikę kuli śniegowej**.

- Młodzież rekrutowano przede wszystkim poprzez:
 - ogłoszenia o rekrutacji umieszczone na stronie Uniwersytetu SWPS oraz na licznych grupach w mediach społecznościowych (Facebook, Telegram),
 - szkoły, do których uczęszczali uczniowie z Ukrainy,
 - organizacje pozarządowe prowadzące działania na rzecz młodzieży uchodźczej,
 - sieci kontaktów lokalnych oraz informacje przekazywane w środowisku ukraińskim (w tym w mediach społecznościowych).
- Przedstawiciele instytucji rekrutowano poprzez bezpośrednie kontakty z dyrekcją szkół, kadrą pedagogiczną, liderami organizacji pozarządowych oraz osobami odpowiedzialnymi za działania na rzecz młodzieży na poziomie lokalnym.

Kwestie etyczne

Badanie było prowadzone z uwzględnieniem specyfiki pracy z **osobami małoletnimi** oraz **grupami szczególnie wrażliwymi**, takimi jak uchodźcy wojenni. Było ono poprzedzone zgodą na realizację wydaną przez Komisję ds. Etyki Badań Naukowych Instytutu Nauk Społecznych Uniwersytetu SWPS.

Wszyscy badacze dostarczyli zaświadczenie z KRK o niekaralności. Badacze dodatkowo odbyli szkolenie z zakresu metodologii i etyki badań z grupami wrażliwymi oraz przez cały okres realizacji badania pozostawali w ścisłej współpracy z kierowniczką projektu, dr Anzhelą Popyk (mającą wieloletnie doświadczenie w realizacji badań z udziałem dzieci, migrantów oraz uchodźców).

Uczestnicy otrzymywali szczegółową informację o celu, zakresie i przebiegu badania, zasadach anonimowości oraz dobrowolności udziału. W przypadku osób niepełnoletnich uzyskiwano wymaganą zgodę opiekunów prawnych, a także zgodę samej osoby badanej.

Wywiady miały charakter anonimowy. Transkrypcje wywiadów zostały zanonimizowane, a dane umożliwiające identyfikację uczestników badania zabezpieczono zgodnie ze standardami ochrony danych.

Wywiady były prowadzone w językach ukraińskim, rosyjskim oraz polskim, uwzględniając preferencje uczestników badania (zob. Popyk, 2024). Cytaty z języków ukraińskiego i rosyjskiego zostały przetłumaczone na język polski po przeprowadzonej analizie.

Przywoływane w raporcie cytaty uczestników badania zostały oznaczone anonimowymi kodami, na przykład D1.15.K.UA.WAW. Pierwszy człon kodu określa typ i numer uczestnika: D – dziecko lub młoda osoba, R – rodzic, NGO – organizacja pozarządowa, S – szkoła, In – instytucja rządowa lub samorządowa. Drugi człon wskazuje wiek uczestnika, a w przypadku instytucji na zajmowane stanowisko: D – dyrektor, Z – założyciel instytucji, K – koordynator działania, P – psycholog, N – nauczyciel. Trzeci człon określa płeć uczestnika: K – kobieta lub dziewczyna, M – mężczyzna lub chłopak. Czwarty człon wskazuje język wywiadu: UA – ukraiński, PL – polski, RU – rosyjski. Ostatni człon określa miasto: WAW – Warszawa, KAT – Katowice, RZ – Rzeszów, ZAM – Zamość, PRZ – Przemyśl.

Osoby prowadzące wywiady zwracały szczególną uwagę na sposób podejmowania wątków związanych z wojną, stratą i przemocą, a w przypadku widocznego dyskomfortu lub napięcia temat był modyfikowany lub zawieszany. Uczestnicy byli informowani o dostępnych formach wsparcia psychologicznego i instytucjonalnego w swoich miejscowościach.

Analiza danych

Proces analizy danych obejmował analizę tematyczną (Braun i Clarke, 2006) oraz kodowanie materiału w programie MAXQDA oraz wykorzystanie przygotowanych gridów analitycznych. Analizę prowadzono w podejściu dedukcyjno-indukcyjnym, łącząc kategorie wynikające z ram teoretycznych z kategoriami wyłaniającymi się z materiału empirycznego.

EMPOWER

WYNIKI BADANIA

Wyniki badania

1. Postrzeganie sprawczości i roli młodzieży we współczesnym społeczeństwie

BRIEF BOX 1. Rola młodzieży i sprawczość: perspektywa młodych vs perspektywa instytucji

OBSZAR	MŁODZI	INSTYTUCJE
Znaczenie roli młodzieży	<ul style="list-style-type: none"> ○ Zróżnicowane poczucie pozycji społecznej i sprawczości. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Zgodna ocena: młodzież odgrywa istotną rolę we współczesnym społeczeństwie.
Sprawczość dziś	<ul style="list-style-type: none"> ○ Większość: rola młodych jest ważna; ○ Część: ograniczony realny wpływ na sprawy publiczne; słabe przełożenie postulatów na decyzje. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Rola młodzieży jest duża; młodzi to idee, energia i „motor zmian”. ○ Młodzi mają duży potencjał wpływu, choć nie zawsze są go świadomi.
Zróżnicowanie postaw	<ul style="list-style-type: none"> ○ Aktywni; ○ Pasywni; ○ Świadomie rezygnujący z aktywności. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Aktywni; ○ Pasywni; ○ Wycofani.
Jak powstaje zmiana	<ul style="list-style-type: none"> ○ Zmiana „od małych rzeczy”; ○ Działania lokalne; ○ Efekt skali wielu drobnych inicjatyw. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Pomysły młodych warto rozpoznawać, wspierać i wdrażać w praktykach i politykach.
Etap życia i role	<ul style="list-style-type: none"> ○ Poszukiwanie roli i zasobów; ○ Gotowość do działań różnie z lepszym zrozumieniem siebie. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Młodzi w okresie nauki mają czas i inicjatywę, warto w nich inwestować.
Udział w decyzjach	<ul style="list-style-type: none"> ○ Oczekiwanie większego uznania i wpływu tu i teraz. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Potrzeba systematycznego włączania młodzieży w obszary ich dotyczące, gdyż młodzi lepiej rozumieją swoich rówieśników i ich potrzeby.
Kontekst demograficzny	<ul style="list-style-type: none"> ○ Niewielki wpływ młodzieży; ○ W przyszłości będzie współkształtować świat. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Starzenie społeczeństwa; ○ Potrzeba balansu pokoleń.

W wypowiedziach młodych uczestników badania ujawniła się **zróżnicowana ogólna ocena własnej pozycji społecznej i sprawczości**. Z jednej strony większość młodych osób w badaniu **rozpoznawała potencjalną wagę swojej roli** we współczesnym społeczeństwie. Z drugiej – część z nich wykazywała **wątpliwości co do realnego wpływu na społecznie i politycznie ważne kwestie**.

Uważam, że mój głos ma znaczenie, tak jak głos każdej innej osoby. I w ogóle bardzo nie podoba mi się pogląd, kiedy ktoś mówi, że nie ma na nic wpływu, po co iść głosować, mój głos nic nie znaczy, i tym podobne... Moja opinia jest ważna i ma znaczenie dla całego wyniku głosowania.

(D12.16.K.UA.WAW)

Badaczka: Jak myślisz, czy masz wpływ na jakieś decyzje, na przykład władz miasta?

Uczestnik: Nie, zdecydowanie nie.

Badaczka: Czy uważasz, że twój głos nigdzie nie jest brany pod uwagę?

Uczestnik: No, może przy wyborach, coś takiego. Ale tak poza tym to w ogóle nie.

(D2.16.M.UA.KAT)

Przedstawiciele organizacji pozarządowych i szkół uczestniczących w badaniu zgodnie podkreślali dużą rolę młodzieży we współczesnym społeczeństwie. Uczestnicy akcentowali również to, że **młodzi dysponują energią, inicjatywą i bogactwem pomysłów, które warto rozpoznawać, wspierać i wdrażać w praktykach oraz politykach.**

Wszyscy stawiają na młodzież. Dlaczego? Młodzież to przede wszystkim idee, motor zmian, energia. To brzmi banalnie, ale młodzi ludzie są energiczni, bo po prostu są młodzi. Poza tym, dopóki się uczą i nie mają stałej pracy, mają więcej czasu i są inicjatywni. Dlatego młodzież odgrywa naprawdę wielką rolę — i wszyscy słusznie na nią stawiają. Każde państwo, prowadząc swoją politykę, w pierwszej kolejności stawia na młodych, i tak jest właściwie, bo państwo, które na młodzież nie stawia, bardzo dużo traci.

(NGO4.Z.K.UA.WAW)

Jednocześnie warto podkreślić, że **młodzież nie jest grupą jednorodną**. Są osoby aktywne i zainteresowane sprawami społecznymi, są też takie, których świadomość obywatelska jest mniej rozwinięta, a także osoby, które świadomie rezygnują z zaangażowania publicznego lub prospołecznego, wybierając w danym momencie zadbanie o własne potrzeby lub potrzeby najbliższych. Świadomość tych różnic i potrzeb mają zarówno przedstawiciele instytucji pozarządowych, jak i środowiska szkolnego.

*Powiedziałbym, że **młodzież odgrywa we współczesnym społeczeństwie bardzo dużą rolę, ale nie w pełni to sobie uświadamia**. Wiele młodych osób żyje swoim życiem i to normalne: wszyscy czasem chcemy się pobawić, wyjść gdzieś z przyjaciółmi i tak dalej. Młodzi jednak nie zawsze rozumieją, jak są wpływowi i jaką wagę ma ich głos. Rodzice nie zawsze o tym mówią, podobnie jak osoby z internetu.*

(NGO6.G.M.UA.WAW)

Przedstawiciele instytucji również podkreślali **istotną rolę młodzieży nie tylko jako grupy społecznej „tu i teraz”, lecz także w szerszej perspektywie demograficznej**. W kontekście starzenia się społeczeństwa szczególnego znaczenia nabiera dobrze wspierana, aktywna młodzież, która w przyszłości będzie współtworzyć i podtrzymywać funkcjonowanie państwa oraz życia społecznego w Polsce.

*Dziś szczególnie istotna staje się rola młodych, bo jest ich procentowo mniej. Jeśli mówimy o społeczeństwie polskim, to nasze społeczeństwo się starzeje, więc jeśli chcemy, by młodzież czuła się dobrze, a później jako dorośli dobrze funkcjonowali w kraju, w Europie i na świecie, potrzebny jest balans. Dlatego uważam, że twórcze jest wzajemne słuchanie, a zwłaszcza **uwaga na głos tych, których jest mniej, czyli młodzieży**.*

(NGO5.K.K.PL.WAW)

Podobne poglądy wyrażała młoda przedstawicielka organizacji pozarządowej wspierającej młodzież. Wskazywała, że **gdy młodzi są aktywnie zaangażowani w działania instytucji, mają większe szanse lepiej rozumieć potrzeby i możliwości rówieśników** niż osoby reprezentujące starsze kohorty wiekowe. Założenie to wzmacnia argument na rzecz systematycznego włączania młodzieży w procesy konsultacyjne i decyzyjne, co **może przyczyniać się do tworzenia ofert wsparcia i programów bardziej**

adekwatnych do ich rzeczywistych potrzeb oraz zróżnicowanych doświadczeń. Uwzględnianie głosu młodych osób nie tylko podnosi legitymizację podejmowanych działań, lecz także ogranicza ryzyko reprodukcji rozwiązań projektowanych wyłącznie z perspektywy dorosłych decydentów.

*Uważam, że rola młodzieży jest bardzo duża, ponieważ w Polsce dużo mówi się o tym, że pokolenie Z wkracza na rynek pracy i tak dalej. Obecnie zainteresowanie młodymi jest ogromne, a to właśnie młodzi należą do pokolenia Z, podczas gdy pokolenie Alfa jest jeszcze młodsze. Wszystko, co robi się teraz, w przyszłości będzie adresowane do nas. To my będziemy dalej budować ten świat. Dlatego sądzę, że młodzież, także w działalności społecznej, **odgrywa bardzo ważną rolę, ponieważ lepiej widzimy, czego potrzebują tacy sami młodzi jak my.** Łatwiej nam zrozumieć potrzeby rówieśników, dwudziestolatków, niż osobom starszym.*

(NGO3.Z.K.RU.WAW)

Osoby młode zaznaczały natomiast, że **bycie młodym i aktywnym może być trudne** ze względu na **dopiero kształtujące się poglądy oraz rozwijające się myślenie krytyczne**. Co więcej, w rozumieniu części badanej młodzieży **aktywność społeczno-obywatelska bywa utożsamiana przede wszystkim z aktywnością polityczną**, co nie zawsze jest dla nich atrakcyjne czy dostępne, zwłaszcza gdy wiąże się z koniecznością publicznego deklarowania określonych poglądów politycznych:

*Szczerze mówiąc, wydaje mi się, że **ciężko jest być młodym i aktywnym**, czy to politycznie, czy społecznie. Nie wiem, bo mam wrażenie, że to się jakoś przenika. Na przykład, jeśli jesteś aktywny społecznie, **może to już być w jakimś stopniu zabarwione politycznie i możesz stać się ofiarą jakiegoś linczu** ze strony „innej strony”, a ja po prostu tego nie chcę. **Okres dojrzewania jest już na tyle dziwnym czasem**, że starasz się zrozumieć, co się dzieje w głowie i **czasami nie zostaje już miejsca na aktywizm**. Bo to chyba wymaga, żeby mieć wyrobione mocne opinie i wiedzieć, czego chcesz. A wydaje mi się, że to zaczyna się od tworzenia świadomości. Jak masz jakąś świadomość, to nie mówisz już ślepo, że wszystko jest okej. Dopiero w pewnym momencie wykształca się takie myślenie krytyczne.*

(D3.18.K.UA.PRZ)

Młode osoby również podkreślały, że **na obecnym etapie życia ich sprawczość jest raczej ograniczona, a realny wpływ na sprawy publiczne bywa niewielki**. Utrzymuje się przekonanie o **niewielkim znaczeniu głosu młodzieży** i słabym przełożeniu młodzieżowych postulatów na decyzje dotyczące bieżących problemów. Jednocześnie uczestnicy badania akcentują, że ważne jest, jacy młodzi są obecnie, ponieważ to oni jako dorośli będą w przyszłości współkształtować ład społeczny. W konsekwencji wskazywali, że pełniejsze możliwości oddziaływania oraz **uznanie ich spraw za istotne nastąpią dopiero w okresie dorosłości**.

*Uważam, że nie tylko we współczesnym społeczeństwie, lecz zawsze tak było, że to, jaka jest młodzież, pozwala zrozumieć, jaki będzie świat za 10 do 20 lat i jak będzie wyglądał. Mam teraz 16 lat, więc **za 15 do 20 lat moje pokolenie będzie decydować o tym, w jakim świecie będziemy żyć**. Dlatego wychowanie młodzieży jest dziś niezwykle ważne, w tym kształtowanie tolerancji wobec innych ludzi i narodów.*

(C12.16.K.UA.WAW)

Część uczestników wskazywała, że **dopiero kształtuje własne zainteresowania i swoją pozycję** w grupie rówieśniczej oraz w szerszym społeczeństwie. Okres adolescencji jawi się w ich narracjach jako czas poszukiwania tożsamości, rozpoznawania własnych potrzeb oraz uczenia się wrażliwości na

potrzeby innych. Uczestnicy podkreślali, że **gotowość do zaangażowania społecznego pojawia się najczęściej dopiero po lepszym zrozumieniu siebie i swoich zasobów.**

Na razie dopiero szukam swojej roli, roli społecznej. Sądzę, że będzie ona związana z ludźmi, z pomaganiem innym i czymś w tym rodzaju. To bardzo mnie interesuje.

(D5.18.K.UA.WAW)

*Moja rola? Myślę... To dobre pytanie. Na razie, powiedzmy, gromadzę wszystkie swoje możliwości. **Chcę najpierw w pełni ukształtować siebie, a potem wreszcie coś dawać społeczeństwu, stać się, powiedzmy, osobą znaczącą. I pociągać za sobą innych ludzi.***

(D11.18.M.UA.WAW)

Wypowiedzi badanych pokazują, że w okresie dojrzewania i przygotowania do dorosłości **szczególnie istotne jest wspieranie młodzieży w poszukiwaniu ról społecznych** oraz rozwijaniu wiedzy o możliwych formach sprawczości. Kształtowanie świadomości własnych zasobów i zainteresowań sprzyja dostrzeganiu zarówno bezpośrednich, jak i pośrednich sposobów oddziaływania na otoczenie – na przykład poprzez działania pomocowe.

Równie ważne jest **towarzystwo młodym w realizowaniu ich planów i marzeń**, ponieważ wzmacnia to ich motywację i gotowość do wspierania innych. Młodzież często formułuje różnorodne pomysły na aktywności społeczno-obywatelskie oraz formy zaangażowania w życie społeczności, zwłaszcza zanim zostanie w pełni obciążona obowiązkami rodzinnymi, opiekuńczymi lub pracą zarobkową w dorosłym życiu. Ponadto **aktywność społeczno-obywatelska nie jest odrębnym obszarem życia młodych ludzi, lecz często przenika się z innymi obszarami, tworząc tożsamość osoby**, np. student-aktywista, jak zaznaczała jedna z uczestniczek badania:

*Młodzież zawsze odgrywa rolę, **no bo co to za świat bez młodzieży?** Na przykład te same protesty, prawie na wszystkie, na które chodzę, przychodzą studenci... Tak, studenci i protesty to, moim zdaniem, prawie synonimy. Więc młodzież działa. A ja co? Moja rola w społeczeństwie... Przeróżają mnie takie pytania, szczerze. Nie wiem.*

(D6.18.K.UA.WAW)

Większość uczestników podkreślała jednak, że choć obecnie nie dysponuje możliwościami wywierania znaczącego wpływu na szerokie grupy społeczne, **sprawczość należy budować od działań jednostkowych i lokalnych.** W ich ujęciu skumulowane drobne inicjatywy podejmowane przez wiele osób mogą przełożyć się na widoczną zmianę społeczną.

*Moja rola? Jak mówił Albert Einstein, wszystko na świecie jest względne. Brałem udział w różnych organizacjach i wydarzeniach charytatywnych, sprzątaaliśmy, **bo tak naprawdę wszystko zaczyna się od małych rzeczy.** W Chersoniu segregowaliśmy śmieci i porządkowaliśmy nabrzeże nad Dnieprem. Wszystko od drobiazgów, ale właśnie na nich buduje się coś większego. Dlatego rola może być i duża, i nieduża, ale rola jest. Na pewno.*

(D4.16.M.UA.WAW)

*Po prostu pomagam. Lubię to. **Nie uważam, że robię coś wielkiego**, ale kiedy pomaga jedna osoba, potem druga, to wsparcie dociera do wielu. Staram się komuś pomóc, sprawia mi to przyjemność. To znaczy, nie sądzą, że robię coś wielkiego, ale zawsze jestem gotowa pomóc.*

(D4.15.K.UA.KAT)

Kilkoro uczestników odwoływało się także do aktywności społeczno-obywatelskiej nie tylko w kontekście najbliższych wspólnot, w których funkcjonują, lecz także **w odniesieniu do szerszego wymiaru społecznego – na poziomie kraju i świata**. W wypowiedziach pojawiało się przekonanie, że warto rozwijać świadomość globalnych uwarunkowań oraz problemów występujących w różnych regionach świata. Taka perspektywa sprzyja gotowości do wspierania osób potrzebujących również poza bezpośrednim otoczeniem, co stanowi wyraz odpowiedzialności i solidarności wykraczającej poza lokalny kontekst.

Szczerze mówiąc, nie sądzę, że jedna osoba może coś zmienić. Ale jeśli ludzi będzie dużo, to będą w stanie zmienić wszystko, czego zechcą. Jak to mówią: jeden w polu nie wojownik. Dlatego im więcej, tym lepiej i tym trzeba się zajmować. Jeśli chodzi o wojnę, toczy się ona nie tylko u nas w kraju. W innych państwach także teraz trwa wiele konfliktów zbrojnych. Im też trzeba pomagać. Ogólnie na świecie jest teraz wiele problemów, których nikt nie chce rozwiązywać, a przecież trzeba je rozwiązywać. Wszyscy zajmują się jakimiś bzdurami zamiast tego.

(D7.15.K.UA.KAT)

Nieliczni młodzi uczestnicy, mimo zaangażowania w różne aktywności, nadal **postrzegali swoją rolę społeczną jako niewielką**. Inni deklarowali ograniczone zainteresowanie sprawami publicznymi i koncentrowali się głównie na własnych potrzebach. W tym kontekście istotne staje się wzmacnianie świadomości młodzieży dotyczącej ich roli, sprawczości i miejsca w społeczeństwie – tak, aby rozumieli, że jako jego członkowie mogą współkształtować wspólnotę, do której należą.

Badaczka: *Czy możesz zmienić społeczeństwo na lepsze, na przykład?*

Uczestniczka: *Nie sądzę. Moja rola jest niewielka.*

Badaczka: *Jak myślisz, teraz albo w przyszłości, czy mogłabyś jakoś poprawić sytuację?*

Uczestniczka: *Władza mnie nie interesuje. Nie interesuję się tym, nie wiem. **Lubię moje małe życie**. Po prostu chodzę, spaceruję, uczę się i tyle, trenuję siatkówkę.*

(D4.15.K.UA.KAT)

Warto także podkreślić, że **aktywność młodzieży nie musi oznaczać pełnienia ról liderkich ani sprawowania przywództwa**. Część osób deklarowała gotowość zaangażowania się w działania wspierające, współorganizacyjne lub wykonawcze, bez aspiracji do bycia liderem. W tych narracjach aktywność społeczno-obywatelska była rozumiana jako uczestnictwo w działaniach na rzecz innych, współpraca i odpowiedzialne realizowanie zadań w ramach zespołu, przy jednoczesnym uznaniu, że każda rola jest istotna dla powodzenia wspólnego przedsięwzięcia.

To jest dla mnie za dużo zachodu. To nie jest dla mnie. Mogę pomagać, mogę być „prawą ręką”, ale na bycie liderką nie jestem jeszcze gotowa. Muszę się uczyć, przygotowywać do matury, mam dodatkowe zajęcia, swoje sprawy. A jeszcze trzeba by było myśleć o samorządzie, coś wymyślać. Nie mam do tego głowy. Myślę, że mogłabym poprowadzić ludzi, gdyby ktoś mi powiedział, co trzeba robić. Powiedzcie mi, co robić, ja wszystko zrobię. Powiedzcie mi, co powiedzieć, to powiem.

(D4.16.K.UA.PRZ)

1.1. Rola młodzieży ukraińskiej w Polsce

BRIEF BOX 1.1. Rola młodzieży ukraińskiej w Polsce

Obszar	MŁODZI	INSTYTUCJE
Znaczenie roli młodzieży ukraińskiej w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> ○ Zróżnicowane poczucie pozycji społecznej i sprawczości w Polsce. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ukraińska młodzież jest różnorodna, często opisywana jako inteligentna, ambitna, kreatywna, mająca własne zdanie, gotowa podejmować inicjatywy.
Ograniczenia wynikające z doświadczenia migracyjnego/pochodzenia	<ul style="list-style-type: none"> ○ Poczucie niepełnoprawnej przynależności; ○ Bariery uznaniowe; ○ Mniejsze możliwości wpływu niż obywatele kraju zamieszkania; ○ Bariery formalne i słabsza „słyszalność” głosu; ○ Bariery społeczno-kulturowe i językowe; ○ Trudności relacyjne; ○ Słaba znajomość systemu struktur, zasad uczestnictwa; ○ Dostęp do informacji; ○ Ograniczenia czasowe (podwójna edukacja, dodatkowe zajęcia); ○ Fokus na edukację i socjalizację. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Bariery adaptacyjne i integracyjne; ○ Traumatyczne doświadczenia migracyjne; ○ Bariery uznaniowe; ○ Bariery społeczno-kulturowe i bariery językowe; ○ Relatywnie niższy kapitał społeczny; ○ Ograniczenia czasowe (podwójna edukacja, dodatkowe zajęcia); ○ Fokus na edukację i socjalizację; ○ Poczucie tymczasowości.

Ukraińska młodzież w Polsce była postrzegana przez przedstawicieli instytucji uczestniczących w badaniu **jako aktywna i ambitna, zdolna do formułowania oraz artykulacji własnych poglądów**, a także do konsekwentnego podtrzymywania swojego stanowiska. Definiowanie roli młodzieży ukraińskiej jest jednocześnie silnie osadzone w ich doświadczeniach migracyjnych i uchodźczych, a tym samym w byciu osobą pochodzącą z Ukrainy. Czynniki te wpływają również na zakres i formy jej aktywności społeczno-obywatelskiej w Polsce.

Ukraińska młodzież to bardzo inteligentne, ambitne i kreatywne osoby, które mają własne zdanie. Myślę, że nie wszystkim to w pełni odpowiada i niektórym może się nawet nie podobać. Ja jednak uważam, że to dobrze, gdy młodzi ludzie potrafią bronić swojego zdania i nie boją się go wyrażać. Są też osoby, które chcą mieć wpływ na to, co dzieje się dookoła.

(IN1.D.K.UA.PRZ)

W wypowiedziach młodych osób z Ukrainy rola młodzieży była postrzegana jako znacząca, lecz powiązana z perspektywą „przyszłych dorosłych”. Jednocześnie podkreślano znaczenie pamiętania o pochodzeniu oraz utrzymywania więzi z Ukrainą. Wątek ten łączy się z ich deklarowanym zaangażowaniem (np. pomaganie innym, działania wspierające Ukrainę).

Badaczka: *Jaka jest w ogóle rola młodzieży we współczesnym społeczeństwie?*

Uczestniczka: *Bardzo duża. W skali globalnej, bo to przyszli dorośli, którzy będą kształtować wszystko. Dlatego, ważne jest, aby Ukraińcy, ukraińska młodzież, która przyjechała do Warszawy, nie zapominali, że są Ukraińcami. To jest bardzo ważne.*

Badaczka: *A jaka jest Twoja rola we współczesnym społeczeństwie?*

Uczestniczka: *Pomagać. Może też w jakiś sposób nieść prawdę, organizować protesty.*

(D13.17.K.UA.WAW)

Jednocześnie, obok odniesień do sytuacji Ukrainy i roli młodzieży w szerszym wymiarze społecznym, w wypowiedziach pojawiał się także temat codziennych doświadczeń migracyjnych jako ważnego punktu odniesienia. Część młodych osób zwracała uwagę na potrzeby osób, które – podobnie jak oni – zmieniły kraj zamieszkania i mierzą się z przeprowadzką, niepewnością czy napięciami w rodzinie. Opisywali swoją rolę społeczną, w której ważnym elementem jest chęć **wspierania osób z doświadczeniem migracji i uchodźstwa, dzieci, osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami.**

Moja rola w społeczeństwie? Myślę, że będę dalej działać wolontariacko. Po pierwsze, chcę podjąć studia psychologiczne. Uważam, że moja rola jako psycholożki bardzo pomogłaby ludziom. Mogłabym także działać wolontariacko jako psycholożka i wspierać osoby z różnymi problemami i trudnościami, na przykład związanymi z migracją, przeprowadzką czy kwestiami rodzinnymi.

(D7.16.K.UA.WAW)

Część uczestników podkreślała świadomość własnych ograniczeń wynikających z narodowości. Wskazywali, że nie czują się pełnoprawną częścią społeczności lokalnej, a **ich możliwości podejmowania działań oraz wywierania wpływu społecznego są mniejsze niż w przypadku obywateli kraju zamieszkania.** Doświadczenie uchodźcze nakłada ograniczenia nie tylko na rozumienie zasad funkcjonowania instytucji i dostępnych ścieżek uczestnictwa obywatelskiego, lecz także na realne włączanie się w te aktywności oraz nawiązywanie interakcji z podmiotami publicznymi.

Jaka jest moja rola? W Polsce trudno ją określić, bo nie jestem Polakiem. Nie mam paszportu i tutaj trudno nawet zostać pracownikiem jakiegoś ministerstwa czy instytucji państwowej. Studiuję na kierunku, który przygotowuje do pracy w europejskich instytucjach.

(D14.18.M.UA.WAW)

Ponadto młodzież uchodźcza z Ukrainy podkreślała, że nie w pełni rozumie funkcjonowanie systemów instytucjonalnych w Polsce, a orientacja w nich rośnie wraz z czasem pobytu i procesem adaptacji. **Brak znajomości procedur oraz praktyk uczestnictwa społecznego staje się jednym z ważnych czynników uniemożliwiających realizację własnej aktywności obywatelskiej.**

Konkretnie ja, jako obywatel Ukrainy w Polsce, mam dość ograniczone możliwości wpływania na polskie władze; myślę, że w Ukrainie byłoby to prostsze. Poza tym nawet w Ukrainie, z racji braku pełnoletności, niewiele mógłbym jeszcze zrobić. Myślę jednak, że zawsze można zgłaszać problemy społeczne, choć nie do końca wiem, jak to w Polsce działa.

(D5.15.M.UA.RZ)

Co więcej, choć młodzież ukraińska niekiedy przedstawiała konkretne pomysły na wpływanie na sprawy dotyczące własnego życia społecznego i społeczności lokalnej, równocześnie dostrzegała, że jej **pozycja społeczna oraz status narodowy nie zapewniają wystarczających zasobów, aby podejmować działania i wywierać realny wpływ.**

*Nie wiem, szczerze mówiąc. Można by się zastanowić, jak wywrzeć wpływ: pójść do dyrektora szkoły i powiedzieć: „Spróbujmy wszyscy coś zmienić”. Napisać wiele listów albo e-maili, wyjść na protesty. Tylko **кто** posłucha jakiejś nastolatki, w dodatku Ukrainki, a nie Polki w Polsce – bądźmy szczerzy.*

(D7.15.K.UA.KAT)

W wypowiedziach pojawiał się także wątek **ograniczonego dostępu do działań społecznych w szkole podstawowej**, zwłaszcza w klasach przygotowawczych. Uczniom z Ukrainy rzadko przekazywano informacje o wolontariacie, ponieważ nauczyciele nie byli pewni ich gotowości do angażowania się w dodatkowe aktywności.

Kiedy byłam w ukraińskiej klasie, nie opowiadano nam za bardzo o takich działaniach wolontariackich, bo nie byli pewni, czy w ogóle chcemy w nich brać udział.

(D10.16.K.UA.RZ)

Uczestnicy badania podkreślali, że **młodzież ukraińska w Polsce jest aktywna, ale ma ograniczone realne możliwości do wyrażania tej aktywności**. W sprzyjających, bezpiecznych warunkach językowych i kulturowych, wolnych od dyskryminacji, rośnie jej sprawczość i gotowość do działania, co było widoczne m.in. w szkołach ukraińskich w Przemyślu i Warszawie.

Bardzo chciałam być zaangażowana w taką szkolną działalność, coś tańczyć, coś śpiewać, ale ja po prostu... nie wiedziałam, jak się tam dostać. To znaczy: byłam aktywna w klasie, ale w szkole jako całości nie byłam aktywna. Chciałam być aktywna w szkole tak, żeby mnie znali, żeby było wiadomo, że ja coś robię. I wtedy przyszedłam do ukraińskiej szkoły [w Polsce]. I tak wyszło, że po prostu zrealizowałam to, co chciałam zrobić.

(D6.18.K.UA.WAW)

Realizacja aktywności społeczno-obywatelskich zależy nie tylko od warunków szkolnych, lecz **także od kontekstu politycznego, szczególnie w okresach kampanii wyborczych**. Zmienność postaw wobec uchodźców z Ukrainy i wojny sprzyja zaostrzeniu debaty publicznej, co utrudnia realizowanie inicjatyw na rzecz integracji i pozyskiwanie dla nich wsparcia. Jednocześnie w takich warunkach rośnie znaczenie bycia wysłuchanym i zauważonym, dlatego młodzi pragną, aby ich głos był w Polsce brany pod uwagę.

*Teraz, w czasie wyborów, ukraińskiej młodzieży trudno coś wyrażać i na coś wpływać, bo społeczeństwo jest bardzo spolaryzowane. **W tej sytuacji to, co możemy, to tworzyć ukraińskie projekty, pomagać innym młodym Ukraińcom, budować wspólnotę, która będzie się rozwijać, oraz kształtować przekonanie, że trzeba wysłuchiwać Ukraińców.** Jeśli stale odbywają się tutaj fora i różne wydarzenia z udziałem Ukraińców, **to pokazuje naszą obecność i znaczenie, że jest nas wielu i że możemy coś zrobić w Warszawie.** Myślę, że to nasz sposób, by dotrzeć do naszej młodzieży, a także by miejscowi rozumieli, że trzeba liczyć się z Ukraińcami, z naszą młodzieżą.*

(D14.18.M.UA.WAW)

2. Aktywność społeczno-obywatelska młodzieży ukraińskiej w Polsce

Znaczna część badanych młodych osób już na etapie rekrutacji, a także podczas rozmów, wskazywała na **trudności ze zrozumieniem lub zdefiniowaniem, czym jest aktywność społeczno-obywatelska**. Jest to również wyzwanie naukowe, ponieważ rozbieżności pojawiają się nawet na poziomie klasyfikacji i typologii aktywności. Dodatkowo współczesne formy uczestnictwa, związane z rosnącą rolą mediów społecznościowych oraz funkcjonowaniem w środowisku cyfrowym, wprowadzają kolejne wymiary i kanały uczestnictwa społecznego.

W niniejszym badaniu celowo skoncentrowaliśmy się wyłącznie na „stacjonarnych” formach uczestnictwa, z wyłączeniem aktywności online. Wynikało to z faktu, że analiza działań w przestrzeni cyfrowej wymagałaby nie tylko większego nakładu pracy analitycznej, który nie mógł zostać zrealizowany w projekcie EMPOWER, lecz także zastosowania odrębnych metod badawczych. Zależało nam przede wszystkim na rozpoznaniu, gdzie młodzi ludzie fizycznie spędzają czas, z kim, z jakich powodów oraz jakie znaczenie i korzyści przypisują tym aktywnościom.

Wyniki analizy pokazują, że w przypadku młodzieży ukraińskiej z doświadczeniem uchodźczym, migracyjnym lub tłem migracyjnym udział w aktywnościach społeczno-obywatelskich ma zróżnicowane przyczyny, charakter i formy.

2.1. Powody i motywacje angażowania się w aktywności społeczno-obywatelskie młodzieży ukraińskiej

Motywacje do podejmowania aktywności społeczno-obywatelskiej mają charakter wielowymiarowy i dynamiczny. Wynikają one zarówno z potrzeb wewnętrznych (osobistych), jak i zewnętrznych (społecznych, lokalnych, praktycznych). W zdecydowanej większości przypadków aktywność młodzieży ukraińskiej miała charakter wieloprzyczynowy: nakładało się na nią kilka powodów jednocześnie. Co więcej, motywacje te bywały zmienne w czasie oraz zależne od kontekstu i przestrzeni działania, dlatego różne aktywności podejmowano z różnych powodów.

BRIEF BOX 2.1. Powody angażowania się w aktywności społeczno-obywatelskie młodzieży ukraińskiej w Polsce

OBRZAR POTRZEB	POWODY/MOTYWACJE
Potrzeby rozwojowe i emocjonalne	<ul style="list-style-type: none"> ○ Wewnętrzna potrzeba działania i samorozwój Aktywność wynika z potrzeby bycia zajęтым, lubienia działania lub chęci rozwoju. ○ Podtrzymywanie sprawczości w środowisku szkolnym Angażowanie się w aktywności w środowisku szkolnym wzmacnia poczucie sensu działania i uznania. ○ Ciekawość i próbowanie nowych doświadczeń Zaangażowanie wynika ze spróbowania nowych aktywności. ○ Zagospodarowanie wolnego czasu i unikanie nudy Aktywność jako sposób wypełnienia czasu, uniknięcia siedzenia w domu i poczucia bezczynności. ○ Oderwanie się od telefonu i prokrastynacji Działania społeczne jako sposób na ograniczenie korzystania z Internetu czy mediów społecznościowych. ○ Migracja jako czynnik osłabiający lub uruchamiający aktywność U części osób migracja wiąże się ze spadkiem zaangażowania (utrata pozycji, niedopasowanie, dominacja innych grup); u innych natomiast staje

	<p>się impulsem do działania jako sposób odnalezienia się w nowym środowisku.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Aktywność jako zasób radzenia sobie w kryzysie i długotrwałym stresie Zaangażowanie może pomagać regulować trudne emocje, ograniczać izolację, nadawać sens doświadczeniom straty oraz odzyskiwać poczucie kontroli w warunkach niepewności.
<p>Potrzeby socjalizacyjne</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Nawiązywanie nowych znajomości Udział w wydarzeniach młodzieżowych jako sposób poznania nowych osób i wejścia do środowiska rówieśniczego. ○ Poszukiwanie przynależności do grupy Aktywność społeczno-obywatelska umożliwia znalezienie odpowiedniej społeczności. ○ Wspólne spędzanie czasu z przyjaciółmi Wolontariat i projekty prospołeczne stanowią formę bycia razem, podtrzymywania więzi i budowania wspólnych doświadczeń. ○ Bezpieczna przestrzeń relacyjna Aktywności społeczno-obywatelskie są postrzegane jako środowisko mniej sformalizowane niż instytucje edukacyjne. Przestrzeń wolna od dyskryminacji sprzyja otwartości i stopniowemu przechodzeniu od wycofania do aktywnego uczestnictwa. ○ Przełamywanie izolacji i samotności Dla młodzieży z doświadczeniem migracji, społeczne zaangażowanie stanowi narzędzie wychodzenia z izolacji, szczególnie w sytuacji trudności w nawiązywaniu relacji w szkole. ○ Wsparcie psychospołeczne w sytuacji kryzysu Spotkania, wyjazdy i działania integracyjne pomagają regulować emocje, odbudowywać poczucie sprawczości oraz przeciwdziałać apatii, szczególnie w warunkach przymusowej migracji i niepewności. ○ Alternatywa wobec warunków mieszkaniowych sprzyjających izolacji Dla młodzieży mieszkającej w trudnych warunkach, aktywności społeczno-obywatelskie tworzą dodatkową bezpieczną przestrzeń.
<p>Aktywność na rzecz społeczności lokalnej</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Aktywność na rzecz społeczności lokalnej jako obowiązek obywatelski Poczucie obowiązku działania na rzecz swojej społeczności. ○ Działania na rzecz poprawy funkcjonowania środowiska Zaangażowanie mające na celu poprawę funkcjonowania środowiska. ○ Aktywność na rzecz społeczności a poczucie przynależności Działanie na rzecz wspólnoty wiąże się z potrzebą formowania tożsamości i poczucia przynależności. ○ Aktywność obywatelska na rzecz pomocy zwierzętom Wolontariat w schroniskach i działania na rzecz pomocy zwierzętom.
<p>Aktywność na rzecz społeczności narodowej</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Wsparcie społeczności ukraińskiej w Polsce Działania ukierunkowane na pomoc osobom w trudnej sytuacji, w tym osobom starszym, dzieciom oraz nowo przybyłym uchodźcom. ○ Budowanie wspólnoty diasporalnej i wychowanie patriotyczne Uczestnictwo w inicjatywach instytucji i środowisk diaspor, działania wzmacniające więzi, elementy wychowania patriotycznego oraz pielęgnowanie tradycji, pamięci historycznej i praktyk kulturowych. ○ Rzecznictwo i promocja Ukrainy Aktywności nastawione na szerzenie wiedzy o Ukrainie i wzmacnianie jej wizerunku w przestrzeni publicznej w Polsce oraz w wymiarze międzynarodowym. ○ Działania pomocowe i wsparcie w związku z wojną Wsparcie ukraińskich sił zbrojnych i zaplecza frontowego (np. zbiórki na wyposażenie medyczne i grzewcze, plecenie siatek) oraz pomoc ludności cywilnej poprzez zbiórki humanitarne.

2.1.1. Potrzeby rozwojowe i emocjonalne

Ważną przyczyną zaangażowania jest **wewnętrzna potrzeba działania i rozwoju**. Część młodych ludzi zaznaczała, że ich aktywność nie rozpoczęła się w Polsce, lecz trwa od wcześniejszych lat szkolnych. Mówili o sobie jako o osobach, które nie potrafią siedzieć beczynnie i po prostu lubią być zaangażowani w działania. Nawet jeśli w przeszłości nie organizowali wydarzeń samodzielnie, to angażowali się w pomoc przy ich organizacji.

Nie wiem, co jest z moim charakterem. Pcham się tam, gdzie trzeba i gdzie nie trzeba. Wszyscy się pchają. Dobrze, więc ja też pójdę. Tak to wyglądało.

(D4.K.16.UA.PRZ)

*Wydaje mi się, że **miałam jakąś taką potrzebę, żeby coś robić**. Ja nie jestem za bardzo w stanie usiedzieć w miejscu. Ja lubię mieć jakieś zajęcia.*

(D3.K.18.UA.PRZ)

Zaangażowanie młodzieży było także motywowane chęcią **podtrzymania poczucia sprawczości w środowisku szkolnym**. Samorząd zapewniał instytucjonalną przestrzeń do realizacji inicjatyw, prowadzenia zebrań i współtworzenia rozwiązań, co wzmacniało przekonanie o sensowności działania. Istotnym czynnikiem była także legitymizacja społeczna poprzez wybór do funkcji, umożliwiająca „wykazanie się” i uzyskanie uznania. Doświadczenie to miało jednocześnie charakter ambiwalentny, łącząc satysfakcję z podejmowanego działania z frustracją wywoływaną przez różne czynniki, takie jak lęk przed brakiem uznania w szkole ze względu na pochodzenie ukraińskie, niedostateczna wiedza o funkcjonowaniu szkoły, niepełna świadomość nakładu pracy i odpowiedzialności związanych z pełnieniem określonych funkcji, ograniczone kompetencje językowe oraz deficyt czasu wolnego.

*Wydaje mi się, że **dawało mi to takie delikatne poczucie samospelnienia, że coś robię**. Miałam też poczucie, że mam możliwości, że mogę realizować różne działania. Mimo frustracji ucieszyłam się, że zostałam wybrana na przewodniczącą, bo naprawdę myślałam, że będę w stanie się wykazać.*

(D3.K.18.UA.PRZ)

Pojawiał się również **motyw ciekawości**. Młodzi ludzie zgłaszali się do pomocy lub udziału w akcjach, aby zobaczyć, jak coś wygląda i co robią inni ludzie. **Nie zawsze mieli konkretny cel, czasem chcieli po prostu poobserwować czy spróbować czegoś nowego**. Taka postawa pozwalała im bezpiecznie sprawdzić, czy dana organizacja lub grupa im odpowiada, zanim zaangażują się w nią na stałe.

Po prostu jest to interesujące. Ciekawe, co to jest. Ciekawe, co to jest i co się tam będzie działo. Można zobaczyć, jak ludzie coś tam robią.

(D3.17.K.UA.KAT)

Bardziej mnie interesuje, wydaje mi się, że połowa, jeśli nie większość tego, co robię, jest po prostu ciekawa. Ciekawi mnie, co z tego wyjdzie.

(D6.18.K.UA.WAW)

***Zaciekawiło mnie po prostu, jak ogólnie wygląda świat, co robią inni, co dzieje się wokół mnie**. Tak po trochu zacząłem się tym interesować.*

(D4.16.M.UA.WAW)

Powodem do aktywności młodzieży była też **potrzeba zagospodarowania wolnego czasu, który kojarzy się z nudą i siedzeniem w domu**. Uczestnicy aktywnie poszukują zajęć w przestrzeniach młodzieżowych czy organizacjach pozarządowych, aby **uniknąć „nicnierobienia”**. Może to wynikać z sytuacji życia w nowym kraju, z dala od dawnych znajomych, gdy pusta przestrzeń w kalendarzu może być trudniejsza do zniesienia; dlatego wypełnianie jej wyjazdami, obozami czy akcjami pomaga poczuć się zajęтым.

Bardzo nie lubię, kiedy mam wolny czas. Nie wiem dlaczego, ale wolny czas to po prostu siedzenie w domu. Nienawidzę siebie, jak mam wolny czas. Staram się znaleźć sobie przestrzeń dla młodzieży, gdzie mogę po prostu z kimś porozmawiać. Zazwyczaj jestem albo na uniwersytecie, albo przygotowuję się do sesji, albo organizuję jakieś akcje w Płast⁴. Wycieczki, obozy, akcje i tak dalej. Trzeba wymyślić coś jeszcze, coś zrobić. Albo spaceruję z kimś.

(D9.18.M.UA.RZ)

Przechodząc do innych motywacji osobistych, w wypowiedziach wyraźnie **widać było potrzebę oderwania się od telefonów**. Młodzież jest świadoma pułapki prokrastynacji i otwarcie przyznaje, że bezcelowe przeglądanie sieci bywa dla nich niepokojące. **Aktywność społeczno-obywatelska staje się sposobem na ruszenie się z miejsca i bardziej wartościowe spędzanie czasu**.

*W sumie nie wiem. Myślę, że współczesna młodzież powinna wprowadzić więcej ruchu do swojego życia, ponieważ nic nie robią, tylko siedzą przy telefonach. Ja też tak robię, ale **mam aktywności, które pomagają mi trochę się oderwać, ponieważ ta prokrastynacja czasami trochę mnie straszy**.*

(D7.15.K.UA.KAT)

Część młodych osób zaznacza, że ich aktywność była kształtowana w doświadczeniu szkolnym jeszcze w Ukrainie. Sprzyjał temu model organizacji życia klasy, w którym odpowiedzialności były rozdzielane pomiędzy wielu uczniów, a aktywność miała charakter rozproszony, a nie skupiony wyłącznie na jednej osobie pełniącej funkcję organizacyjną. W takim kontekście uczniowie uczyli się, że **uczestnictwo w zadaniach organizacyjnych jest normą, a nie wyjątkiem, co mogło wzmacniać gotowość do późniejszego włączania się w bardziej sformalizowane formy aktywności** w Polsce, na przykład w samorząd uczniowski.

I w ogóle w Ukrainie zawsze wykonywałam takie różne zadania. Nie byłam starościnką, ale zawsze wykonywałam obowiązki starosty, bo nasi starości byli tacy... niezbyt, niezbyt wywiżywali się ze swoich obowiązków, więc ja je wykonywałam. I wiedziałam, jak to robić i wszystko.

(D5.18.K.UA.WAW)

Niektórzy uczestnicy badania, którzy w Ukrainie wykazywali się pewnym poziomem aktywności społeczno-obywatelskiej, zauważali jednak **spadek swojego zaangażowania po przyjeździe do Polski**. Dla tych osób migracja wiązała się nie tylko ze zmianą miejsca zamieszkania, ale także z utratą dotychczasowej pozycji lidera w grupie rówieśniczej, utratą możliwości do sprawowania swojej aktywności, oraz dominacją innej grupy młodych osób w niektórych inicjatywach.

Ponieważ w Ukrainie zawsze byłam aktywna, byłam dobrą uczennicą, jeździłam wszędzie na olimpiady, konkursy, zawsze wszystko tam organizowałam, nie wiem, byłam tam bardziej

⁴ Płast – Ukraińska Organizacja Skautowa w Polsce <https://plast.org.pl/pl/>.

*aktywna. (...) No, nie wiem, wydaje mi się, że tutaj się zmieniłam i dlatego teraz nie jestem tak aktywna, myślę, że to dlatego. Stałam się bardziej spokojna. I bardziej cicha, powiedzmy tak, bo kiedyś byłam bardzo hałaśliwa, wszędzie byłam pierwsza, wszędzie byłam liderką, a tutaj jakoś tak nie jest. **Cóż, wydaje mi się, że to dlatego, że chcę, jakby do Polaków pasować, nie wiem, coś w tym rodzaju...** Nie wiem. Szczerze mówiąc, jest mi to jakoś obojętne. **Nie czuję się na swoim miejscu, można tak powiedzieć.** Nie pcham się tam, gdzie i tak Polacy przewodzą, powiedzmy, bo na przykład u nas w klasie to właśnie Polacy są bardziej aktywni... No i nawet **nie ma takiej możliwości, żeby, na przykład, głosować, uważam, że gdyby głosowano, na przykład, na starostę klasy, to i tak nie zagłosowaliby na mnie, tak uważam, tak myślę.***

(D10.16.K.UA.WAW)

Dla części badanych **migracja i zmiana otoczenia stawały się czynnikami uruchamiającymi aktywność społeczno-obywatelską**. Przyjazd do Polski, wejście w nowe środowisko oraz brak znajomych i wsparcia w dotychczasowych relacjach skłaniały niektóre osoby do podejmowania działań mimo obaw, czy zostaną dobrze przyjęte w szkole i czy uzyskają poparcie rówieśników, na przykład w wyborach do funkcji klasowych. W tym ujęciu **migracja nie tylko ogranicza zasoby i poczucie bezpieczeństwa, ale może też uaktywniać lub wzmacniać motywację do działania**, ponieważ uczestnictwo w różnych inicjatywach staje się sposobem radzenia sobie z nową sytuacją i poszukiwania swojego miejsca, nawet w warunkach początkowej niepewności.

*I właśnie ta szkoła pomogła mi jakoś się dowartościować, nie chować się tak i nie ‘chować głowy’ tak, jak robiłam to w ukraińskiej szkole. Ona zostawiła mnie sam na sam z problemem. To znaczy: **byłam sama wśród ludzi w polskiej szkole. I jedyne, co mi zostawało, to po prostu działać, po prostu coś robić.***

(D2.K.16.UA.PRZ)

Co więcej, zróżnicowanie poziomu i form aktywności po migracji wynikał z nakładania się dwóch procesów: zmiany kontekstu instytucjonalnego i społecznego po przyjeździe do Polski, który otwierał nowe możliwości uczestnictwa, oraz dorastania w nowym kraju, które wiązało się ze zmianami w samej osobie – na przykład wzrostem pewności siebie, większą swobodą w kontaktach i gotowością do zabierania głosu. **Część młodych osób interpretowała wzrost własnej aktywności jako efekt zarówno adaptacji, jak i dorastania w migracji.**

*Jestem bardziej aktywna tu [w Polsce]. To znaczy, tutaj mój charakter jakoś trochę się zmienił. Nie wiem, czy to dlatego, że dorostałam, czy dlatego, że adaptacja do Polski na mnie wpłynęła. Kiedyś byłam bardzo nieśmiała. Dla mnie poznanie kogoś to było coś, że trzeba podejść i z kimś porozmawiać. A teraz ja przychodzę, mówię, mówię wszystko, co myślę. Dla mnie nie ma żadnej takiej bariery. I podoba mi się, jak to się zmieniło. To znaczy **mój charakter, on stał się bardziej taki, nie wiem, taki stalowy, można tak powiedzieć.***

(D7.16.K.UA.WAW)

Wyniki badania również wskazują, że zaangażowanie w **aktywność społeczną może pełnić funkcję zasobu radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych i w warunkach długotrwałego stresu**. Działania podejmowane na rzecz innych, a także uczestnictwo w inicjatywach wspólnotowych, sprzyjają regulacji trudnych emocji i mogą wspierać proces nadawania sensu doświadczeniom straty, w tym straty pomigracyjnej. W narracjach uczestników aktywność społeczno-obywatelska pojawiała się jako praktyka, która ogranicza doświadczenie izolacji oraz ułatwiała funkcjonowanie w realiach

niepewności. Szczególnie wyraźnie widać to w sytuacjach, gdy jednostki mierzyły się z dotkliwymi stratami rodzinnymi, w tym ze śmiercią bliskich w wyniku działań wojennych. W takich przypadkach **zaangażowanie społeczne mogło działać jako strategia adaptacyjna, łącząca komponent emocjonalny (przepracowanie żałoby i obniżonego nastroju), relacyjny (bycie wśród ludzi) oraz moralny i prospołeczny (poczucie, że podejmowane działania mają znaczenie dla innych).**

*Przyszłam tutaj [do fundacji] rok temu, już półtora roku temu. **W mojej rodzinie wydarzyła się tragedia: zginął brat, na wojnie, starszy, i miałam trochę depresję. I postanowiłam, że będę pomagać wojskowym, bo był brat wojskowym.** Chciałam im pomagać. Pomagałam ja i pomagali rodzice. I tak się stało, że postanowiłam pomagać, przychodzić tutaj. Robiliśmy po trochu. Mieliśmy język angielski. Na początku dla młodzieży. Chodziłam tam, a potem robiliśmy na kiermasz, różne rzeczy ręcznie robione. Jak była Wielkanoc, to malowaliśmy pisanki, sprzedawaliśmy, i te srodki, które były, wysyłałiśmy na armię albo do domu dziecka. Zostało to wystane na dobry cel.*

(D4.19.K.UA.ZA)

Podsumowując, indywidualne motywacje młodzieży ukraińskiej w Polsce do podjęcia się aktywności społeczno-obywatelskiej miały charakter procesualny i wielowymiarowy. W centrum tych motywacji znajdowały się przede wszystkim osobiste potrzeby i cele rozwojowe: potrzeba sensownego działania, uczenia się poprzez praktykę, sprawdzenia siebie w nowych zadaniach oraz doświadczanie satysfakcji z osiągnięć. Aktywność bywała postrzegana jako narzędzie samorozwoju, pozwalające rozwijać kompetencje organizacyjne i komunikacyjne, wzmacniać poczucie sprawczości oraz budować pewność siebie. Jednocześnie podejmowane działania mogą pełnić funkcję porządkującą codzienność i wspierającą dobrostan: umożliwiają konstruktywne zagospodarowanie czasu, ograniczenie poczucia monotonii i przeciążenia cyfrowego, a w szerszej perspektywie także regulację emocji oraz odzyskiwanie poczucia kontroli w sytuacji migracyjnej zmiany.

2.1.2. Potrzeby socjalizacyjne

Kolejną kategorię stanowią motywacje socjalizacyjne. Współwystępują one z potrzebami osobistymi i są ukierunkowane na zaspokajanie potrzeby budowania oraz podtrzymywania relacji koleżeńskich i towarzyskich.

Istotnym czynnikiem motywującym do zaangażowania w aktywności społeczno-obywatelskie były relacje rówieśnicze, które wpływają na nie na różne sposoby. Po pierwsze, młode osoby **uczestniczyły w wydarzeniach organizowanych z myślą o młodzieży, aby nawiązać nowe znajomości.**

Zobaczyłem na Instagramie na stronie lokalnych wiadomości ukraińskich, że odbywa się festiwal młodzieżowy, gdzie zbierają się młodzi ludzie w wieku 14 – 15+ lat. Coś w rodzaju spotkań dla osób w wieku od 15 do 19 lat, gdzie grają w gry planszowe, szachy, organizują warsztaty i tym podobne. Myślę, że trzeba jakoś poznać ludzi, wyjść do społeczeństwa. No i wtedy tam pojechałem. Tego dnia tam było mało ludzi, ale mimo wszystko nawiązałem pierwsze znajomości i potem przy każdej okazji tam przychodziłem i poszerzałem krąg znajomych. W końcu niektórzy z nich stali się moimi najbliższymi przyjaciółmi, których mam do tej pory.

(D11.18.M.UA.WAW)

Po drugie, to właśnie **koledzy i koleżanki nierzadko pełnili funkcję „łączników”, włączając innych w inicjatywy i aktywności**. Zdarza się, że młoda osoba decydowała się na udział w spotkaniu na prośbę rówieśnika lub z jego rekomendacji.

Potem ten projekt się skończył i moja przyjaciółka zaprosiła mnie na podobne, powiedzmy, wydarzenia, które są organizowane przez [Anonimizacja]. No i poszedłem tam. Tam, w zasadzie, połowa osób była taka sama jak poprzednio, ale były też nowe osoby. I w końcu teraz stałem się z uczestnika, który po prostu przychodzi tam na wydarzenia, bardziej wolontariuszem. Czyli przyszedłem po tej drabinie kariery.

(D11.18.M.UA.WAW)

Po trzecie, młodzi ludzie angażowali się w różne **aktywności wolontariackie i prospołeczne także po to, aby spędzać czas ze swoimi znajomymi i przyjaciółmi**. Wspólny wolontariat lub realizacja projektu stawały się dla nich sposobem na bycie razem i podtrzymywanie relacji.

Wiele młodych osób nie pójdzie nigdzie. Jeśli nie ma swojej grupy, ludzi ze swojego otoczenia, bo potrzebuje być z kimś.

(D1.K.17.UA.PRZ)

Zaangażowanie w wolontariat było opisywane jako forma szczególnie sprzyjająca budowaniu relacji towarzyskich, bardziej niż sformalizowane struktury, takie jak samorząd uczniowski czy studencki. Wynikało to z kilku cech tej formy aktywności. Po pierwsze, wolontariat zapewniał większą swobodę organizacyjną: elastyczność czasu, miejsca i sposobu realizacji zadań. Po drugie, był postrzegany jako przestrzeń przyjemnego spędzania czasu, w której ważne jest nie tylko pomaganie, lecz także bycie razem, robienie ciekawych rzeczy i podtrzymywanie relacji z rówieśnikami. Po trzecie, relacje komunikacyjne w wolontariacie były oceniane jako mniej sformalizowane i bardziej partnerskie. Dotyczyło to zarówno kontaktu z osobami, którym udzielano wsparcia – na przykład osobami starszymi – jak i rozmów z organizatorami działań. W porównaniu z komunikacją w strukturach szkolnych, gdzie relacje z koordynatorami, nauczycielami czy dyrekcją mają wyraźnie instytucjonalny i hierarchiczny charakter, **wolontariat częściej tworzył klimat sprzyjający otwartości i poczuciu swobody**.

To po prostu takie porównanie, że na przykład chodziłam do samorządu studenckiego i tam wszystko było bardziej napięte, jakoś bardziej oficjalne, a w [Anonimizacja] po prostu przychodzisz i rozmawiasz jak z przyjaciółmi i nie ma znaczenia, ile mają lat i o ile są od ciebie starsi, i tak rozmawiasz z nimi per „ty”. Pytają cię o coś, jak się masz, jak ci się żyje, pamiętają coś o tobie, chociaż długo nie byliście w kontakcie.

(D5.18.K.UA.WAW)

W przypadku młodzieży z doświadczeniem migracji kluczowym powodem zaangażowania się była silna potrzeba znalezienia bezpiecznej przestrzeni i społeczności. Młodzi ludzie szukają punktu zaczepienia – miejsca, w którym poczuć się bezpiecznie, oraz osób, z którymi będą mogli nawiązać więzi. **Wolontariat** staje się jednym z miejsc spotkań, dlatego też młodzież traktuje go **jako bezpieczną przestrzeń**, w której łatwiej jest poznać przyjaciół o podobnych wartościach niż w przypadkowych sytuacjach codziennych czy wymuszonych okolicznościach, np. obowiązku szkolnym.

Zazwyczaj dla młodzieży ukraińskiej wydarzenia towarzyskie są robione [przez NGO]. Dobrze, że się je organizuje, bo można nawiązać nowe znajomości, pogadać z innymi ludźmi.

(D10.16.K.UA.WAW)

Bezpieczna przestrzeń, jak pokazało badanie, nie jest jedynie miejscem spędzania czasu, lecz także warunkiem umożliwiającym otwarcie się oraz przejście od postawy pasywnej do aktywnego zaangażowania w sprawy danej społeczności. Sprzyjające warunki, w tym przestrzeń wolna od dyskryminacji i oceniania, zwłaszcza na tle narodowościowym, tworzą środowisko, które ułatwia młodzieży podejmowanie aktywności i utrzymywanie zaangażowania.

Warto pamiętać, że **dla młodych osób z doświadczeniem migracji i uchodźstwa nawiązywanie nowych relacji w Polsce bywa szczególnym wyzwaniem**. Próby samodzielnego zawierania znajomości w codziennych, nieustrukturyzowanych sytuacjach nie zawsze kończą się sukcesem, a spotkanie z odrzuceniem może skutkować poczuciem wyobcowania.

Nie wiem, gdzie mogę znaleźć przyjaciół w Polsce. Kiedyś próbowałam nawiązać kontakt [z polskimi kolegami z klasy], ale nie chcieli ze mną rozmawiać. Mam kolegów z klasy, oni bardzo mnie lubią i się z nimi przyjaźnimy. Większość moich przyjaciół to są Ukraińcy, właśnie z [organizacji Anonimizacja], z obozu, z obozów w ogóle. I to jest w ogóle moje środowisko towarzyskie plus moi koledzy z klasy.

(D7.16.K.UA.WAW)

W tym kontekście **zorganizowane działania** – takie jak spotkania młodzieżowe, półkolonie integracyjne czy inicjatywy prowadzone przez organizacje – **pełnią funkcję kluczowych przestrzeni socjalizacyjnych**. Uczestnicy badania wskazywali, że to właśnie zaangażowanie w takie aktywności pozwala im **przełamać barierę samotności i odnaleźć swoje grono znajomych**. Działania te ułatwiały nie tylko pielęgnowanie szkolnych przyjaźni, ale przede wszystkim dawały szansę na spotkanie innych młodych osób z Ukrainy oraz innych państw, o podobnych doświadczeniach migracyjnych.

Poznałam wiele osób na spotkaniach młodzieżowych z Ukraińcami, ponieważ nie mogłam znaleźć tutaj więcej ukraińskich przyjaciół. A kiedy zaczęłam chodzić na takie wydarzenia, zaczęłam nawiązywać więcej znajomości i komunikować się z innymi.

(D10.16.K.UA.WAW)

Ponadto spotkania, **wyjazdy integracyjne oraz działania wolontariackie pełniły dla części młodych osób funkcję wsparcia psychospołecznego**. W sytuacji przymusowej migracji i nagłej zmiany warunków życia stanowiły narzędzie obniżania napięcia, porządkowania emocji oraz odzyskiwania poczucia sprawczości. Było to szczególnie istotne dla uczestników, którzy doświadczali wykluczenia rówieśniczego lub przemocy w polskiej szkole i w konsekwencji wycofywali się z kontaktów społecznych, zamykając się w domu. Znaczenie tych działań wzmacniał także kontekst mieszkaniowy.

W przypadku **młodzieży mieszkającej w miejscach zbiorowego zakwaterowania** warunki codziennego funkcjonowania często nie sprzyjały ani spokojnej adaptacji, ani budowaniu stabilnych relacji rówieśniczych. Dlatego **wyjazdy, spotkania integracyjne i zaangażowanie się w aktywności tworzyły czasową alternatywną przestrzeń, w której młodzi mogli nawiązywać kontakty**, poczuć się bezpieczniej i stopniowo wracać do aktywności społecznej.

Na początek to było dobre przede wszystkim dlatego, że ludzie mogli się poznać. To dawało bardzo duże poczucie wsparcia i „przepływu” informacji. Pojawiały się rozmowy, pomysły, różne informacje. W ogóle kluczowa była zmiana otoczenia. Duża część osób mieszkała w takich ośrodkach i to było naprawdę bardzo trudne. Te wyjazdy, zmiana obudowy, nawiązywanie nowych kontaktów. Jeśli chodzi o młodzież, była część dzieci, które nie chciały

*przychodzić na nasze spotkania, bo nie pasowały im godziny albo mieszkali daleko. A wyjazdy i wycieczki pomagały: próbowaliśmy zbierać młodych z różnych miejsc i zdarzało się, że właśnie tam się poznawali, znajdowali sobie rówieśników do rozmowy i dzielili się informacjami. Jednocześnie nie było to proste, bo wiele dzieci było zamkniętych, niektóre bardzo mocno. Na wyjazdy **czasem udawało się je „wyciągnąć”, mimo że na co dzień rodzice nie potrafili ich zmotywować do wyjścia z domu.***

(IN2.PsK.UA.PRZ)

Znaczenie przyjaźni i przynależności do grupy rówieśniczej uwydatniało się szczególnie w obliczu kryzysów psychologicznych, poczucia osamotnienia czy apatii, z którymi mierzy się młodzież. Wkraczanie w nowe, sformalizowane środowiska instytucjonalne (takie jak szkoła czy uniwersytet) często stanowiło dla niej dodatkowe obciążenie adaptacyjne i źródło stresu. W takich warunkach to organizacje pozarządowe nierzadko przejmowały funkcję przestrzeni bezpiecznej, umożliwiając aktywne zaangażowanie się w życie społeczności.

*Pomocnicy, wychowawcy [z jednej organizacji pozarządowej], i moja przyjaciółka zaprosili mnie na obóz integracyjny. **I to właśnie to wyciągnęło mnie z apatii**, która była u mnie jesienią w związku z tym uniwersytetem, z tym wszystkim, **że nie mam przyjaciół**, z kim mogę teraz porozmawiać na żywo.*

(D5.18.K.UA.WAW)

2.1.3. Aktywność na rzecz społeczności lokalnej

Kolejna kategoria powodów i motywacji podejmowania aktywności społeczno-obywatelskiej młodzieży ukraińskiej, obejmuje te, które są zorientowane na rzecz społeczności. Należą do nich chęć niesienia pomocy innym (np. osobom starszym, dzieciom czy zwierzętom) oraz aktywne reagowanie na potrzeby wspólnotowe.

Aktywności te można podzielić na dwa główne nurty: działania na rzecz społeczności lokalnej oraz działania na rzecz społeczności narodowej. Należy przy tym wyraźnie zaznaczyć, że podział ten ma charakter wyłącznie porządkujący, w praktyce motywacje te nie są rozłączne i często współwystępują ze sobą w różnorodnych konfiguracjach.

Aktywność na rzecz społeczności lokalnej jest przez część uczestników postrzegana **jako obowiązek obywatelski**. Działania podejmowane dla dobra wspólnoty mają wzmacniać samą społeczność, a jednocześnie kształtować sprawczość i poczucie odpowiedzialności jej członków.

Po pierwsze, to [aktywność społeczna] jest interesujące. Po drugie, jeśli nie ja, to będzie o jedną osobę mniej, która to robi. A im więcej osób, tym lepiej, myślę. Moim zdaniem wolontariat jest ważny. Uważam, że do pewnego stopnia każdy powinien angażować się w jakąś formę wolontariatu.

(D7.15.K.UA.WAW)

Działania na rzecz otoczenia obejmują szeroki wachlarz oddolnych inicjatyw podejmowanych przez młodzież, zarówno w szkole, jak i poza nią.

W szkole byłam wolontariuszką. W naszej szkole miałam dyżur podczas przerw, dwa razy dziennie, każdego dnia. Całą ósmą klasę stałam na przerwach. Sprzątałam jeszcze trzy stawy, jeziora. Jest tu park. Sprzątałyśmy tam z koleżankami. To była akcja i uznałyśmy, że chcemy

sprzątać, więc sprzątałyśmy. Czytałam dzieciom, u nas też w podstawówce. Przy podstawówce było jeszcze przedszkole, przedszkole i tam czytałyśmy dzieciom bajki.

(D4.15.K.UA.KAT)

Działania na rzecz lokalnej wspólnoty, w tym przypadku środowiska szkolnego, w którym młodzież przebywa na co dzień, stanowią ważny obszar aktywności. Analiza danych wskazuje na dwa mechanizmy motywacyjne ukierunkowane na ulepszanie najbliższego otoczenia. Z jednej strony jest to **pozytywny stosunek do placówki edukacyjnej i chęć pracy na jej korzyść**. Z drugiej strony, **motywatorem jest potrzeba sprawczości i optymalizacji działań grupowych**.

Bo tak naprawdę bardzo podoba mi się idea, że ktoś bezinteresownie robi coś dla swojej placówki edukacyjnej. Bardzo mi się to podoba. Bardzo lubię moją placówkę edukacyjną, moją szkołę i chciałbym, żeby stawała się jeszcze lepsza.

(D6.18.K.UA.RZ)

W organizowaniu podoba mi się organizowanie ludzi, ponieważ prawdopodobnie mam pewien talent do mówienia komuś, co ma zrobić – a ta osoba to robi. Też prawdopodobnie główną motywacją do organizowania takich rzeczy [zbiórka pieniędzy w ramach samorządu uczniowskiego] jest to, że widzę, że ktoś robi to źle, a ja wiem, że mogę to naprawić.

(C12.16.K.UA.WAW)

Natomiast, **aktywność na rzecz wspólnoty** nie występuje w próżni, lecz **jest związana z potrzebą przynależności**. Działanie na rzecz wspólnoty staje się zatem narzędziem obustronnego wsparcia: ułatwia pomaganie innym, a jednocześnie zaspokaja potrzebę bycia częścią społeczności.

To, że jesteście razem dla jakiejś jednej idei lub przynajmniej dla jednego celu, pomagacie sobie nawzajem cały czas. Bo lubię pomagać ludziom, lubię należeć do jakiejś wspólnoty. Krótko mówiąc, tak właśnie jest.

(D13.17.K.UA.WAW)

Aktywność społeczno-obywatelska młodzieży obejmowała nie tylko inicjatywy podejmowane w szkole lub społeczności lokalnej, ale także **wolontariat w schroniskach dla zwierząt**. Tego rodzaju działania mogą pełnić funkcję socjalizacyjną i rozwojową: stanowią okazję do zdobywania pierwszych doświadczeń w zorganizowanej pracy, uczenia się odpowiedzialności oraz kształtowania sprawczości poprzez wykonywanie konkretnych zadań i współpracę z innymi.

Chcę w wakacje wolontariacko pomagać w schronisku dla psów i kotów. Chciałabym pomagać w opiece nad zwierzętami i w znalezieniu im domu.

(D3.17.K.UA.KAT)

2.1.4. Aktywność na rzecz społeczności narodowej

Aktywność społeczno-obywatelska młodzieży ukraińskiej w Polsce, ukierunkowana na społeczność narodową, miała zróżnicowany charakter. Po pierwsze obejmowała działania na rzecz społeczności ukraińskiej realizowane w ramach organizacji pozarządowych, w tym wsparcie osób znajdujących się w trudnej sytuacji, takich jak osoby starsze, dzieci czy nowo przybyli uchodźcy.

U nas w szkole wolontariat jest organizowany przez Caritas i kilka razy brałam udział w działaniach charytatywnych. Pierwsze dotyczyły pomocy Ukraińcom, zbiórki darów.

(D10.16.K.UA.RZ)

Po prostu pomagałem Ukraińcom, którzy przyjechali, na przykład coś tłumaczyłem albo z nimi siedziałem.

(D2.16.M.UA.KAT)

Po drugie przyjmowała **formę rzecznictwa i działań promocyjnych ukierunkowanych na budowanie wiedzy o Ukrainie** oraz wzmocnienie jej wizerunku w przestrzeni publicznej w Polsce i w skali międzynarodowej.

Bardziej chciałbym zostać przy ukraińskim paszporcie i pracować gdzieś na rzecz Ukrainy. Bronić ukraińskich interesów na świecie, pomagać państwu w integracji z Unią Europejską

(C14.18.M.UA.WAW)

Kolejnym wymiarem było **budowanie i podtrzymywanie wspólnoty diasporalnej poprzez uczestnictwo** w inicjatywach podejmowanych w instytucjach i środowiskach diaspory, takich jak Narodny Dim, Ukraiński Dom czy Płast, w tym działaniach o charakterze wychowania patriotycznego. Przykładem aktywności na rzecz społeczności narodowej były inicjatywy podejmowane w Przemyślu, gdzie od lat funkcjonuje ukraińska społeczność mniejszościowa. Jest ona zaangażowana zarówno w działania skierowane do członków mniejszości, jak i wsparcie migrantów oraz uchodźców z Ukrainy mieszkających w mieście. Istotną rolę odgrywają w tym zakresie lokalne podmioty i przestrzenie organizujące życie wspólnotowe, w tym Narodny Dim, a także szkoła dla dzieci z ukraińskiej mniejszości – Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 2 im. Markiana Szaszkewicza.

Starłam się być obecna w życiu społecznym, w naszej małej ukraińskiej społeczności. W okresie dorastania często angażowałam się w różne działania. Może nie tyle artystycznie, bo nie mam talentu do śpiewu czy tańca, raczej poprzez reprezentowanie szkoły w określonych obszarach. Brałam udział w konkursach przedmiotowych i na przykład w Młodzieżowej Radzie Miasta.

(D3.K.18.UA.PRZ)

Ostatnią, wyraźnie zaznaczoną formą, były **aktywności solidarnościowe związane z wojną, obejmujące wsparcie ukraińskich sił zbrojnych i zaplecza frontowego**. Działania ukierunkowane na pomoc wojskowym pojawiały się we wszystkich miastach objętych badaniem i przyjmowały zróżnicowane formy: od drobnych, indywidualnych inicjatyw, po bardziej zorganizowane zbiórki oraz akcje pomocowe, obejmujące również wsparcie dla ludności cywilnej w Ukrainie.

Robiłam siatki dla żołnierzy. Zbierałam też środki na drony. Byli tam Ukraińcy, moja mama też tam dziergała i zaprosiła mnie.

(D4.15.K.UA.KAT)

Ale ja bardziej pomagam wojskowym. Sama zbierałam tutaj mokre chusteczki dla wolontariuszy z Ukrainy. Zbierałam też leki dla żołnierzy, którzy jechali na front, i przekazywałam je dalej. W marcu jechaliśmy z jedną dużą walizką, wypełnioną sterylami. Teraz na przykład robimy siatkę maskującą dla wojskowych. Jedną już zrobiliśmy i przekazaliśmy, a teraz robimy kolejną. Materiał też był zebrany w ramach zbiórki. Ogłosiliśmy zbiórkę materiałów. Teraz ta siatka jest zielona. To jest wersja letnia. Zimą była biała, a teraz raczej taka na jesień, z różnych materiałów i w różnych odcieniach, odpowiednich dla nich... Mam poczucie, że to, co robię, przybliży nas do zwycięstwa.

(D4.19.K.UA.ZA)

2.2. Miejsca aktywności młodzieży ukraińskiej w Polsce

BRIEF BOX 2.2. Miejsca aktywności społeczno-obywatelskiej młodzieży ukraińskiej

MIEJSCE	TYP AKTYWNOŚCI	ROLA/CECHY
Szkoły	<ul style="list-style-type: none"> ○ Samorząd uczniowski ○ Wolontariat 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Szkoła jako środowisko wzmacniające Wzmacnia świadomość ról społecznych, poczucie sprawczości oraz zapewniać narzędzia do podejmowania aktywności społeczno-obywatelskiej. ○ Szkoła jako węzeł informacyjny Szkoła i nauczyciele często działają jako główne źródło informacji o inicjatywach, akcjach i projektach.
Rady młodzieżowe	<ul style="list-style-type: none"> ○ Członkostwo w radzie 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Brak lub bardzo ograniczone uczestnictwo młodzieży ukraińskiej w radach młodzieżowych. ○ Obecność młodzieży ukraińskiej w Młodzieżowej Radzie Miejskiej odnotowano tylko w Przemyślu.
Organizacje pozarządowe	<ul style="list-style-type: none"> ○ Wolontariat (formalny lub nieformalny) 	<ul style="list-style-type: none"> ○ NGO pełnią funkcje integracyjne oraz socjalizacyjne. Mogą zapewniać przestrzenie młodzieżowe, bezpieczne miejsca spotkań czy rozwijania własnych zainteresowań i pasji.
Organizacje diasporalne	<ul style="list-style-type: none"> ○ Wolontariat (formalny lub nieformalny) 	<ul style="list-style-type: none"> ○ W Warszawie, Rzeszowie i Przemyślu są przykłady zaangażowania młodzieży w instytucje diasporalne, takie jak Ukraiński Dom w Warszawie, Ukraiński DIM w Rzeszowie oraz Dom Ukraiński w Przemyślu. ○ Organizacja harcerska Płast pojawiała się jako środowisko aktywności w kilku miastach, oferujące możliwości angażowania się w działania wspólnotowe, wyjazdy i inicjatywy społeczne w różnych rolach.

Wśród miejsc aktywności społeczno-obywatelskiej młodzieży ukraińskiej w różnych miastach Polski na pierwszy plan wysuwa się **szkoła**. Była ona często wskazywana przez uczestników badania w kontekście udziału w samorządzie uczniowskim, wolontariatu oraz innych inicjatyw prospołecznych.

Szkoła stanowi potencjalnie kluczową przestrzeń kształtowania zaangażowania społeczno-obywatelskiego, pełniąc funkcję środowiska sprzyjającego rozwijaniu świadomości ról społecznych, poczucia sprawczości oraz dostępu do narzędzi umożliwiających podejmowanie aktywności obywatelskiej.

Doświadczenia młodzieży były zróżnicowane, część osób wskazywała na aktywną rolę szkoły we wspieraniu i promowaniu działań prospołecznych oraz wolontariatu, a także na znaczenie samorządu uczniowskiego. Inni natomiast podkreślali, że ich szkoła pozostawała w tym zakresie raczej pasywna i że musieli samodzielnie poszukiwać możliwości aktywności poza szkołą.

Najczęściej informacje mam oczywiście ze szkoły. Ogólnie mam dość aktywną pod tym względem szkołę, bo u nas dosyć często są różne inicjatywy, konkursy, zbiórki rzeczy, akcje, zarówno międzynarodowe, jak i polskie. To jest więc chyba taka główna „platforma”, dzięki której mogę dowiedzieć się o czymś nowym.

(D6.17.K.UA.KAT)

A zatem **szkoła może także działać jako węzeł informacyjny**, wskazując, gdzie i w jaki sposób młodzi mogą włączać się w działania prospołeczne. Jest to szczególnie istotne, ponieważ część badanych deklarowała brak wiedzy o dostępnych możliwościach zaangażowania oraz o istniejących instytucjach młodzieżowych.

O ile aktywność w samorządzie uczniowskim była obserwowana we wszystkich badanych miastach, o tyle w czterech z pięciu miast nie odnotowano przykładów uczestnictwa młodzieży ukraińskiej w radach młodzieżowych, co potwierdzali zarówno młodzi rozmówcy, jak i przedstawiciele instytucji.

***Badaczka:** Czy wiesz coś o funkcjonowaniu jakichś centrów młodzieżowych w Warszawie?*

***Uczestniczka:** Nie, w ogóle. Nie znam żadnych takich młodzieżowych związków czy stowarzyszeń, chyba nie wiem.*

(D5.18.K.UA.WAW)

Jeden z uczestników Rady Młodzieżowej w Rzeszowie wskazywał, że udział młodzieży innej narodowości niż polska w działaniach rady był niewielki. Podkreślał, że w jego ocenie wynika to zarówno z relatywnie małej liczby takiej młodzieży w mieście, jak i z ograniczonej aktywności młodzieży ukraińskiej w inicjatywach rady:

Jeśli chodzi o udział innych narodowości w naszych działaniach, jest on po prostu niewielki, ponieważ tej młodzieży nie ma tutaj aż tak dużo, jakby się wydawało. Dodatkowo ta młodzież ukraińska, która tutaj przyjechała, też nie... Nie widzę też ich aktywności w działaniach naszych tutaj.

(NGO2.M.PL.RZ)

Poza aktywnością samorządową, zdecydowana większość badanych także wskazywała na szerokie spektrum organizacji, w których uczestniczyła lub z którymi współpracowała, realizując aktywność społeczno-obywatelską w różnych formach. Obejmowało to zarówno podmioty kierujące ofertą do młodzieży, inicjatywy młodzieżowe tworzone oddolnie przez młodych, jak i instytucje umożliwiające zaangażowanie o zróżnicowanym charakterze, od uczestnictwa pasywnego po działania aktywne, takie jak wolontariat czy rzecznictwo.

Jednocześnie badana młodzież ukraińska generalnie oceniała swoje miejscowości zamieszkania w Polsce jako oferujące wystarczającą liczbę miejsc i możliwości zaangażowania, pod warunkiem posiadania motywacji oraz aktywnego poszukiwania odpowiadających jej form aktywności, przy czym uczestnicy z Warszawy wskazywali zdecydowanie szerszą i bardziej zróżnicowaną ofertę niż osoby mieszkające w innych lokalizacjach.

W miastach średniej wielkości, takich jak Rzeszów i Katowice, aktywność społeczno-obywatelska młodzieży koncentrowała się przede wszystkim wokół organizacji pozarządowych oferujących wolontariat oraz działania projektowe. Deklaracje zaangażowania w szkolne struktury samorządowe pojawiały się relatywnie rzadko. Badani podkreślali jednocześnie, że oferta miejsc i form zaangażowania obywatelskiego w tych miastach najczęściej obejmuje wolontariat realizowany w szkołach lub na uczelniach oraz aktywność w organizacjach pozarządowych.

W Rzeszowie młodzież wskazywała również na przestrzeń **Space4Youth** – miejsce zorganizowane przez **PSAR – Podkarpackie Stowarzyszenie dla Aktywnych Rodzin**. Umożliwia ono młodym ludziom bezpieczne spędzanie czasu wolnego oraz angażowanie się w różnorodne aktywności, często

inicjowane oddolnie przez samą młodzież. PSAR działa od ponad 10 lat i prowadzi liczne projekty na rzecz osób potrzebujących z różnych grup. Założyciel PSAR tak opisuje swoją działalność:

Organizacja powstała 10 lat temu jako stowarzyszenie edukacyjno-kulturalne, zajmujące się edukacją i kulturą. Z czasem rozszerzyliśmy działalność o projekty dotyczące praw człowieka oraz praw dziecka. W 2022 roku, jako organizacja posiadająca zasoby, doświadczenie i kilku pracowników etatowych, zaangażowaliśmy się w pomoc uchodźcom, koncentrując działania przede wszystkim na rodzinach i dzieciach. Pierwszym dużym projektem, realizowanym do dziś, było centrum rozwoju psychofizycznego, w ramach którego udzielaliśmy wsparcia psychologicznego w różnych formach głównie dzieciom, ale także ich opiekunom i opiekunkom. (IN1.NGO.D.M.PL.RZ)

W ramach działalności PSAR utworzono również klub młodzieżowy, stanowiący otwartą przestrzeń dla młodych osób różnych narodowości. Młodzież może tam przyjść, spędzić czas w sposób, który uznaje za odpowiedni dla siebie oraz korzystać ze spokojnego i bezpiecznego miejsca spotkań:

My chcieliśmy otworzyć klub, chcieliśmy stworzyć miejsce. Z jednej strony po to, żeby dotrzeć do tej grupy wiekowej (nastolatków), a z drugiej dlatego, że myśleliśmy już bardziej długoterminowo o integracji Polaków i Ukraińców, a nie tylko o pierwszym wsparciu, takim bardziej bezpośrednio psychologicznym. Klub 'Space4Youth' nie jest miejscem, w którym udziela się pomocy psychologicznej... Jest jedna duża, otwarta sala, jest też kilka mniejszych sal, kuchnia, i są dwa podstawowe rodzaje aktywności. Z jednej strony są różnego rodzaju warsztaty, które albo proponujemy i prowadzimy bezpośrednio, albo realizujemy z udziałem ekspertów zewnętrznych. Z czasem pojawiły się też takie fajne historie: młodzież zaczęła proponować własne zajęcia i sama je prowadzi. Z drugiej strony to jest przestrzeń otwarta, gdzie można po prostu usiąść: pograć na gitarze, w planszówki, na PlayStation, porozmawiać w kuchni przy darmowej kawie o czymkolwiek. Więc takie rzeczy też się dzieją. Klub działa pięć dni w tygodniu, od 13:00 do 21:00. Codziennie przychodzi też ktoś nowy, kto po raz pierwszy usłyszał o klubie. To jest klub międzynarodowy: duży odsetek stanowią Ukraińcy, są też przedstawiciele innych narodowości. Coraz więcej przychodzi również Polaków i teraz zaczynają stanowić większość. To naturalne, bo Polaków jest po prostu więcej, więc ta „baza” jest większa.

(IN1.NGO.D.M.PL.RZ)

Jedna z młodych osób, stała uczestniczka klubu, podkreślała, że jest to dla niej bezpieczna przestrzeń, która umożliwia spędzanie czasu na własnych warunkach oraz pełni ważną funkcję socjalizacyjną. W jej ocenie klub ułatwia spontaniczne spotkania, zmniejsza koszty organizacyjne i sprzyja budowaniu relacji, szczególnie w sytuacji ograniczonych „punktów styku” z rówieśnikami poza szkołą:

Podoba mi się to, że tutaj możesz spotkać ludzi, z którymi masz ochotę porozmawiać. To jest dużo wygodniejsze niż, powiedzmy, umawianie swojej paczki w kawiarni. Ogólnie to może być potrzeba socjalizacji i znalezienia swojego kręgu znajomych. Na przykład w mojej sytuacji: jeśli nie chodziłam do liceum (w Polsce), to nie masz takich punktów styku ze społeczeństwem, które ułatwiałyby poznawanie ludzi. A ta przestrzeń daje bardzo inkluzyjne środowisko, które pomaga znaleźć osoby, z którymi naprawdę chcesz rozmawiać, zaprzyjaźnić się i budować dalej relacje.

(D2.18.K.UA.RZ)

W mniejszych miastach, takich jak Przemyśl i Zamość, głównymi przestrzeniami zaangażowania pozostawały organizacje pozarządowe, zwłaszcza te ukierunkowane na wsparcie uchodźców z Ukrainy oraz młodzieży. Respondenci wskazywali również inne organizacje pozarządowe, które w latach 2022–2024 realizowały działania pomocowe, a jednocześnie stwarzały możliwość włączenia się w wolontariat. W wypowiedziach zarówno młodzieży, jak i przedstawicieli instytucji pojawiał się wątek ograniczonej oferty spędzania czasu wolnego dla młodych osób w tych miejscowościach. Podkreślano, że po zakończeniu edukacji szkolnej część młodzieży wyjeżdża do większych miast i rzadko wraca.

Przemyśl nie ma nic do roboty dla młodych. Przemyśl jest ciężki, jeśli chodzi o to. Nawet o zatrudnienie w okresie wakacyjnym czy to o jakieś zajęcia pozaszkolne, czy to o właśnie eventy stworzone tylko i wyłącznie dla młodzieży, o jakieś miejsca spotkań. To wszystko właśnie musi być prowadzone we własnym zakresie i jakoś na własną rękę. I trzeba być kreatywnym. Nie ma czegoś takiego, że właśnie miasto oferuje coś dla młodych.

(D3.K.18.UA.PRZ)

Niemniej jednak część młodzieży, szczególnie przybywającej z jeszcze mniejszych miejscowości lub z lokalizacji o mniej rozwiniętej infrastrukturze społeczno-kulturalnej, wskazywała Przemyśl i Zamość jako miejsca, w których można znaleźć interesujące przestrzenie do spędzania czasu oraz podejmowania aktywności społecznej.

Myślę, że więcej niż wystarczająco. Jest bardzo dużo możliwości, wiele rzeczy można zrobić. Porównuję to po prostu z miastem, w którym wcześniej mieszkałam: to było miasto o wiejskim charakterze, prawie jak wieś. A teraz, kiedy jeszcze ludzie wyjechali, to tym bardziej. Tam w zasadzie nie było co robić. A tutaj jest mnóstwo różnych opcji. Jest gdzie się zaangażować, żeby być aktywną. Więc tak.

(D4.K.16.UA.PRZ)

W Przemyślu większość młodych badanych była aktywna społecznie w ramach własnych społeczności szkolnych, co wiązało się z uczęszczaniem do ukraińskiej szkoły mniejszościowej, która tworzy sprzyjające warunki do podejmowania ról społecznych. Między innymi z tego powodu tylko w tym mieście odnotowaliśmy udział młodej osoby pochodzenia ukraińskiego w Młodzieżowej Radzie Miejskiej. Szkoła mniejszości ukraińskiej wskazała swojego przedstawiciela, podobnie jak pozostałe szkoły działające na terenie miasta.

Nasza szkoła istnieje już od trzydziestu lat, więc to naprawdę długo. Jej specyfika, moim zdaniem, polega na rodzinnej atmosferze: prawie wszyscy się tam znają, jak jedna duża rodzina. I to mi pomaga, czuję się tam dobrze. Jeśli chodzi o dodatkowe przedmioty, których nie ma w innych szkołach, są to język ukraiński, historia Ukrainy oraz geografia Ukrainy, czyli trzy dodatkowe przedmioty. Ogólnie mamy też możliwość chodzenia na zajęcia taneczne i rozwijanie się kulturowo, nie tylko w sensie edukacyjnym, ale również w obszarze kultury. Ja na przykład chodzę na tańce ludowe. Można też śpiewać albo grać na instrumentach ludowych.

(D1.K.17.UA.PRZ)

W Zamościu odnotowano także obecność inicjatywy „Młoda Kamienica” – przestrzeni młodzieżowej organizowanej oddolnie przez młodych ludzi i **wspieranej przez Fundację Lapigua**. Inicjatywa „Młoda Kamienica” powstała pod koniec lutego jako rezultat kilkudniowego wyjazdu integracyjnego dla młodzieży. W trakcie warsztatów społeczno-integracyjnych uczestnicy rozmawiali o tym, co cenią w mieście, czego im brakuje oraz jakie zmiany chcieliby wprowadzić. Z tych rozmów wyłoniła się wspólna

potrzeba stworzenia miejsca „dla młodych”, które ułatwiłoby budowanie relacji i integrację, ponieważ w lokalnym środowisku brakowało przestrzeni odpowiadających potrzebom młodzieży. Inicjatywa została formalnie osadzona przy Fundacji Lapigua, która udostępniła młodym osobom wydzieloną przestrzeń do spotkań. Uczestnicy planują również stworzenie bardziej niezależnej przestrzeni, która umożliwiłaby realizację kolejnych pomysłów. Działania inicjatywy mają charakter stopniowy i oddolny, bez jednej sztywno zdefiniowanej strategii; koncentrują się natomiast na budowaniu miejsca odpowiadającego bieżącym potrzebom młodzieży.

Badaczka: *Macie jakieś role albo lidera w tym?*

Uczestniczka: *Ogólnie role były na etapie planowania, kiedy tworzyliśmy ten projekt. Wtedy każdy miał przypisaną rolę: kto zajmuje się dekoracją, kto kwestiami technicznymi, a kto promocją w mediach społecznościowych. Ale jeśli chodzi o praktykę, to po pierwsze, jak już mówiłam, nie mamy takiej celowo, konsekwentnie prowadzonej działalności. To jest raczej „po trochu”: kto co może, to robi; kto kiedy może, wtedy przychodzi. I w zasadzie między sobą dzielimy te role. Nie ma jednej konkretnej osoby, lidera.*

(D2.15.K.UA.ZA)

Dodatkowo, w **Warszawie, Rzeszowie i Przemyślu** pojawiały się przykłady zaangażowania w **instytucje diasporalne**, takie jak Ukraiński Dom w Warszawie, Ukraiński DIM w Rzeszowie czy Dom Ukraiński w Przemyślu, które pełnią rolę miejsc spotkań, wsparcia psychologicznego, edukacyjnego, oraz są miejscem aktywności towarzyskich i społecznych.

Bardzo lubię to miasto [Przemyśl]. Cieszę się, że mamy taki Narodni Dim, bo on działa, można powiedzieć, na wielu płaszczyznach. Myślę, że właściwie w każdej sytuacji można tam znaleźć pomoc, czy w nauce, czy w sprawach kulturalnych, czy przy różnych wydarzeniach.

(D1.K.17.UA.PRZ)

Warto również odnotować rolę organizacji harcerskiej Płast, prowadzącej działania w Warszawie i Rzeszowie, a także w Lublinie (co wynika z ustaleń innego projektu - EduMAP). W ramach tej organizacji młodzież aktywnie uczestniczyła w planowaniu i realizacji inicjatyw społecznych na rzecz społeczności ukraińskiej oraz środowiska młodzieżowego, w tym w organizacji wyjazdów skautowych oraz działań wspólnotowych.

Bardzo podoba mi się Płast i nas jest tam naprawdę dużo. Jest też dużo pracy i ja po prostu lubię tak spędzać czas. Płast to w ogóle organizacja wolontariacka działająca już od lat 90.

(D9.18.M.UA.RZ)

Podsumowując, ukraińska młodzież w Polsce, zaangażowana w działania społeczne i obywatelskie, zazwyczaj nie postrzegала znalezienia miejsca do realizacji aktywności jako szczególnie trudnego. Dotyczyło to zarówno dużych miast, jak i mniejszych miejscowości, choć w tych drugich oferta była wyraźnie skromniejsza.

Kluczową rolę pełniła przy tym szkoła wraz z nauczycielami, którzy często stawali się przewodnikami i łącznikami młodych osób z lokalnymi inicjatywami, a także ważnym źródłem motywacji do działania. W wypowiedziach uczestników pojawiał się również wątek zwiększenia liczby miejsc i form zaangażowania po 2022 roku, co wiązano z większym poczuciem bezpieczeństwa oraz bardziej przychylnym nastawieniem wobec migrantów i uchodźców, sprzyjającym podejmowaniu aktywności prospołecznych i obywatelskich.

2.3. Formy aktywności młodzieży ukraińskiej w Polsce

Wśród form aktywności młodzieży ukraińskiej w Polsce, na podstawie wyników badania, można wyróżnić kilka najczęściej powtarzających się: członkostwo w samorządzie uczniowskim i studenckim, wolontariat oraz harcerstwo. W kolejnych podrozdziałach przedstawiamy, w jaki sposób młodzież ukraińska angażuje się w te działania, jakie są motywy i cele tego zaangażowania oraz jakie znaczenia i korzyści przypisuje im sama młodzież.

Opisy tych działań w dużej mierze pojawiły się już w poprzedniej sekcji poświęconej motywacjom aktywności społeczno-obywatelskiej młodzieży ukraińskiej w Polsce. W niniejszej części koncentrujemy się natomiast na szczegółowej analizie tego, jak młode osoby włączają się w poszczególne formy aktywności, dlaczego je wybierają oraz jakie czynniki kształtują ich uczestnictwo. Omawiamy w szczególności rolę dorosłych, instytucji i procedur, a także znaczenie kontekstu społeczno-kulturowego w podejmowaniu i podtrzymywaniu aktywności.

BRIEF BOX 2.3. Formy aktywności społeczno-obywatelskiej ukraińskiej młodzieży w Polsce

WYMIARY UCZESTNICTWA	FORMY UCZESTNICTWA
Czas trwania	<ul style="list-style-type: none"> ○ działania jednorazowe; ○ krótkoterminowe; ○ długoterminowe.
Stopień sformalizowania uczestnictwa	<ul style="list-style-type: none"> ○ aktywność formalna, realizowana w ramach instytucji i struktur organizacyjnych: <ul style="list-style-type: none"> ▪ udział w samorządzie uczniowskim lub studenckim, ▪ członkostwo w kołach naukowych, ▪ wolontariat podejmowany na podstawie porozumienia lub umowy, ▪ działalność w organizacjach takich jak harcerstwo; ○ aktywność nieformalna, podejmowana poza formalnymi ramami organizacyjnymi: <ul style="list-style-type: none"> ▪ wolontariat realizowany bez umowy, ▪ wsparcie rówieśnicze w środowisku szkolnym, ▪ doraźna pomoc udzielana nauczycielom i innym pracownikom szkoły.
Obszar wsparcia lub adresatów działań	<ul style="list-style-type: none"> ○ życie szkolne; ○ życie społeczne lokalnej społeczności; ○ wsparcie zwierząt; ○ pomoc osobom z grup wrażliwych, w tym dzieciom i osobom starszym; ○ pomoc grupom narodowościowym, przede wszystkim innym Ukraińcom w Polsce i w Ukrainie, na przykład poprzez zbiórki.

2.3.1. Samorząd uczniowski

BRIEF BOX 2.3.1. Samorząd uczniowski: wiedza, czynniki sprzyjające i bariery

CZYNNIKI	CECHY
Rozpoznawalność i obraz samorządu w szkole	<ul style="list-style-type: none"> ○ Samorząd jako organizator wydarzeń Tam, gdzie jest widoczny, kojarzy się głównie z akcjami i wydarzeniami szkolnymi. ○ Niska wiedza o zasadach działania Część młodzieży nie zna funkcji samorządu, sposobu działania ani procedur dołączenia do niego. ○ Ograniczona autonomia W niektórych szkołach rola samorządu bywa postrzegana jako pomocnicza wobec nauczycieli i wiążąca się z ograniczoną sprawczością.
Czynniki sprzyjające aktywności	<ul style="list-style-type: none"> ○ Poczucie przynależności Poczucie przynależności i bycia akceptowanym w szkole sprzyja podejmowaniu ról i działania. ○ Typ szkoły W szkołach ukraińskich i mniejszościowych obserwuje się zarówno większą wiedzę o działaniach samorządu, jak i większą gotowość do udziału w nich. ○ Aktywność towarzyska Zaangażowanie się w aktywność z polecenia lub w towarzystwie kolegów/koleżanek.
Bariery wejścia i powody rezygnacji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Bariery informacyjne Brak jasnych informacji o tym, jak się włączyć i czego wymaga udział. ○ Bariery organizacyjne Niewystarczające wsparcie opiekunów samorządu lub dyrekcji szkoły, przedmiotowe i zadaniowe traktowanie samorządu bez uwzględnienia głosów młodzieży. ○ Bariery społeczne i normatywne Przekonanie, że decyduje popularność i sieć znajomości, co obniża gotowość do kandydowania. ○ Bariery czasowe Postrzeganie samorządu jako aktywności wymagającej dużej dyspozycyjności i pracy organizacyjnej. ○ Konkurencja innych aktywności Inne aktywności, np. wolontariat, wypełniają przestrzeń zaangażowania. ○ Bariery związane z doświadczeniem migracyjnym/ uchodźczym Poczucie bycia gościem, nieznanomość norm oraz ograniczona biegłość językowa utrudniają role przedstawicielskie.

Jak wskazują wyniki niniejszego badania, **nawet wśród osób społecznie aktywnych samorząd uczniowski pozostaje obszarem relatywnie słabo rozpoznanym**. Część uczestników deklarowała ograniczoną wiedzę dotyczącą jego charakteru, sposobu funkcjonowania oraz procedur regulujących możliwość włączenia się w jego działalność.

Rozważam taką możliwość [dołączenia do samorządu], ale to zależy od tego, czym w ogóle jest samorząd. Ja właściwie nie wiem, co robi samorząd.

(D14.18.M.UA.WAW)

Jednocześnie nieliczni uczestnicy opisywali samorząd uczniowski jako strukturę rozpoznawalną i widoczną w życiu szkoły, zwłaszcza poprzez działania organizacyjne i inicjowanie wydarzeń adresowanych do społeczności uczniowskiej. W tych wypowiedziach pojawiała się także krytyczna ocena zakresu sprawczości samorządu, wskazująca na **ograniczoną autonomię oraz redukcję jego roli do funkcji pomocniczej wobec kadry nauczycielskiej**.

Jest u nas samorząd i on organizuje całkiem dużo rzeczy. Ale gdybym tak pomyślał o tym dla siebie, to byłoby dla mnie niewystarczające, chociaż jest to fajne. Spotykają się w miarę dobrze zorganizowani. Podoba mi się to, co robią. Zwykle organizują różne szkolne akcje, na przykład dni pamięci albo, przeciwnie, różne święta. Natomiast mam wrażenie, że daje im się mało odpowiedzialności i w mojej szkole częściej pełnią rolę pomocy dla nauczycieli niż realizują własne działania. W dużej mierze jest im to narzucane. Chciałoby się, żeby było więcej własnych pomysłów, ale niestety chyba nie mają w szkole większej roli.

(D5.15.M.UA.RZ)

Co więcej, młodzież wskazywała na **niewystarczające wsparcie ze strony dyrekcji szkoły oraz opiekunów samorządów uczniowskich w realizacji swoich planów i inicjatyw**. Proponowane działania bywały zaniechane albo odrzucane, a decyzje te uzasadniano brakiem środków finansowych, ograniczeniami lokalowymi lub zbyt skomplikowanymi formalnościami, na przykład koniecznością zebrania zgód rodziców na udział uczniów w wydarzeniu organizowanym przez samorząd. Tego rodzaju bariery oraz brak realnego wsparcia ze strony dorosłych zniechęcały i frustrowały młodzież.

Nie wszystkie szkoły są zainteresowane tym, żeby samorząd uczniowski był skuteczny. Często samorząd istnieje po prostu „dla formalności” i nie przeznacza się na niego ani wystarczających zasobów, ani realnego wsparcia. Czasem szkole nie do końca odpowiada, gdy uczniowie próbują coś organizować własnymi siłami.

(14.18.M.UA.WAW)

Uczestnicy wskazywali również na niepełną wiedzę oraz uproszczone przekonania dotyczące tego, jakie kompetencje i zasoby są potrzebne, aby zostać członkiem samorządu uczniowskiego, a także jakie zobowiązania wiążą się z pełnieniem tej roli. Część osób postrzegała **członkostwo w samorządzie jako zależne przede wszystkim od popularności i kapitału społecznego wśród rówieśników**, co wpływało na ocenę własnych szans w wyborach klasowych lub szkolnych.

Raczej nie, to mnie średnio interesuje. Nie jestem bardzo popularny wśród uczniów, więc raczej mnie nie wybiorą.

(D8.15.M.UA.RZ)

W samorządzie trzeba mieć bardzo dużo znajomych. Ja co prawda ich mam, ale nie jestem pewna, czy dużo osób mnie wybierze.

(D8.18.K.UA.WAW)

Drugim rozpowszechnionym **przekonaniem było, że w samorządzie uczniowskim uczestniczą przede wszystkim dzieci i młodzież osiągające bardzo dobre wyniki w nauce**. Dane zebrane w badaniu pokazują jednak, że nie jest to regułą. Co istotne, sprzyjające środowisko instytucjonalne ułatwiało angażowanie się w aktywności klasowe i szkolne uczniom o zróżnicowanych potrzebach i doświadczeniach. Wypowiedzi przedstawicieli szkoły wskazują, że do działań samorządowych włączają

się nie tylko uczniowie osiągający wysokie wyniki w nauce, co stoi w sprzeczności z potocznymi wyobrażeniami na temat tego, kto może pełnić funkcje w samorządzie.

Oczywiście, jeśli ktoś chce, może się włączyć, chociaż dzieci rozumieją, że to nie jest łatwe i że będą od nich oczekiwać ciągłej aktywności: pomysłów, planów, propozycji, obecności w różnych miejscach. To nie są wyłącznie dzieci, które dobrze się uczą. To są różne osoby: pod względem aktywności, nauki i zachowania. Nie ma tak, że tylko jeden typ uczniów.

(S1.N.K.UA.WAW)

Kolejną często przywoływaną przesłanką rezygnacji z udziału w samorządzie było przekonanie, że **aktywność w tej strukturze wymaga znacznego nakładu czasu i pracy organizacyjnej**, których młodzież nie posiada lub nie chce przeznaczać na tę formę działania.

Jeśli chodzi o samorząd szkolny, to raczej nie, bo to dużo pracy i zamieszania, nie mam na to czasu. Sama wiem, że nie będę chciała.

(D7.16.K.UA.RZ)

Myszę, że być może w przyszłym roku, jeśli nasza starościna nie będzie już chciała pełnić tej funkcji, spróbuję, bo znam kilka osób z samorządu uczniowskiego. Muszę jednak się zastanowić, czy jestem gotowa wstawać o piątej rano.

(D7.16.K.UA.WAW)

Młodzież wskazywała także, że jest już zaangażowana w inne działania, na przykład wolontariat lub organizacje harcerskie, i nie widzi przestrzeni, aby równolegle angażować się w samorząd uczniowski w szkole.

Nawet mógłbym się tam zaangażować, ale tę niszę w moim życiu wypełnia Piast i zdecydowałem, że nie będę się dzielić na kilka takich aktywności. Wolę w szkole rozwijać się w trochę innym kierunku i nie chcę się rozpraszać.

(D5.15.M.UA.RZ)

Wśród czynników sprzyjających podejmowaniu aktywności pojawiały się nie tylko przesłanki o charakterze indywidualnym i socjalizacyjnym, lecz także **motywacje związane z działaniem na rzecz społeczności, w tym lokalnej i narodowej**, omówione w poprzednim rozdziale.

W wypowiedziach uczestników najczęściej powtarzały się cztery typy powodów ich aktywności w samorządzie: potrzeby osobiste i dążenie do samorozwoju; potrzeba wypełnienia czasu i zmiany monotonii codzienności; potrzeby relacyjne i socjalizacyjne, a także chęć kompensowania niedostatków systemu lub reagowania na jego niewydolność w obszarach ważnych dla młodzieży.

Wydaje mi się, że miałam taką potrzebę, żeby coś robić. Nie jestem w stanie siedzieć w miejscu. Lubię mieć jakieś zajęcia... Wydaje mi się, że dawało mi to delikatne poczucie spełnienia, że coś robię. Miałam też możliwość realizowania różnych przedsięwzięć, czy to szkolnych, czy związanych z prowadzeniem zebrań, podczas których pojawiały się ciekawe pomysły.

(D3.K.18.UA.PRZ)

Zauważalnym **czynnikiem różnicującym gotowość do angażowania** się w samorząd uczniowski **okazał się typ szkoły i specyfika klasy**. W przypadku szkoły mniejszości ukraińskiej w Przemyślu oraz szkoły ukraińskiej w Warszawie uczestnicy wykazywali znacznie większą wiedzę na temat funkcjonowania samorządu szkolnego, a także częściej opisywali własny, aktywny udział w życiu społecznym klasy i

szkoły. Jedną z kluczowych przyczyn angażowania się w aktywność społeczno-obywatelską, wskazywaną przez uczestników, było **poczucie realnej możliwości zaangażowania się, silniejsze poczucie przynależności do wspólnoty szkolnej oraz gotowość do działania na rzecz tej wspólnoty.**

Dyrektorka szkoły ukraińskiej w Warszawie pozytywnie oceniała zaangażowanie młodzieży w działania szkolne i życie szkoły. Podkreślała, że samorząd stanowi istotną przestrzeń kształtowania poglądów, nauki organizacji pracy oraz odpowiedzialności, a także rozwijania współpracy i kompetencji komunikacyjnych. W jej ocenie podejmowanie inicjatyw oraz współorganizowanie wydarzeń sprzyja budowaniu odpowiedzialności i wzmacnia szacunek wobec nauczycieli – uczniowie mogą bezpośrednio doświadczyć, ile pracy i wysiłku wymaga przygotowanie szkolnych przedsięwzięć.

Cieszę się w naszej szkole to, że starsze dzieci włączają się w organizowanie i prowadzenie działań dla młodszych. W poprzednich latach mieliśmy możliwość wyjazdów na zielone albo białe szkoły, gdzie zabieraliśmy dzieci od trzeciej do jedenastej klasy, i to budowało poczucie odpowiedzialności, gdy starsi odpowiadają za młodszych. To jest tradycja w naszej szkole i mam nadzieję, że będzie kontynuowana.

(S1.D.K.UA.WAW)

Co więcej, uczestnicy, zarówno młodzi, jak i dorośli podkreślali, że w ich doświadczeniu szkoły ukraińskie (także te w Ukrainie) oferują więcej wydarzeń i możliwości zaangażowania się uczniów niż **szkoły podstawowe i ponadpodstawowe w Polsce.** Te z kolei **przykładają dużą wagę do wyników w nauce, a nie twórczości czy aktywności społeczno-obywatelskiej.**

Uważam, że [nasza szkoła] jest bardzo aktywna, bo na przykład moja córka uczy się w polskim technikum i widzę, że tam, w porównaniu z naszą szkołą, właściwie nic się nie dzieje. Nasza szkoła to prawdziwy fajerwerk, to wręcz katalizator wszelkiej aktywności. Moja córka poszła tam po ósmej klasie, więc jest w podobnym wieku jak nasze dzieci w szkole, ale tam inaczej się do nich podchodzi. Traktuje się ich bardziej jak osoby samodzielne. Być może wynika to też z tego, że my, Ukraińcy, mamy silne poczucie więzi, ducha wsparcia i wspólnego celu, dlatego w naszym małym 'gniazdku' bardzo dobrze ze sobą współdziałamy. Natomiast jeśli chodzi o takie standardowe polskie szkoły, to mam wrażenie, że nie są tam stworzone warunki, żeby w tak dużym stopniu rozwijać twórczość, aktywność, inicjatywę i przywództwo.

(S1.D.K.UA.WAW)

Poczucie bycia „gościem” w kraju i szkole stawało się czynnikiem ograniczającym aktywność, między innymi ze względu na obawę przed negatywną oceną oraz brakiem akceptacji w polskiej szkole. Doświadczenie niepewności i obaw przed odrzuceniem pojawiało się również w narracjach uczestników, którzy po przyjeździe do Polski uczęszczali do szkół w mniejszych miejscowościach. Jedna z uczestniczek relacjonowała sytuację, w której w szkole brakowało chętnych do startu w wyborach do samorządu uczniowskiego. Zgłosiła się wraz z bratem, wspierając się nawzajem, jednak towarzyszył jej lęk, że nie zostanie wybrana ze względu na ukraińsko brzmiące nazwisko oraz ograniczoną rozpoznawalność wśród uczniów. Ostatecznie została wybrana na stanowisko przewodniczącej, a jej brat objął funkcję skarbnika, co było dla niej zaskoczeniem.

Prawie nikt mnie nie znał. Nie wiem, jak to się stało, że mnie wybrali. Wyszło tak, że trafiłam do samorządu.

(D4.K.16.UA.PRZ)

Barierami ograniczającymi możliwość pełnienia funkcji w samorządzie **bywały także brak znajomości norm społecznych oraz niewystarczające kompetencje językowe**. W jednej z wypowiedzi podkreślono, że w warunkach wielojęzyczności i ograniczonej biegłości w języku polskim część młodzieży rezygnowała z obejmowania funkcji przedstawicielskich, uznając, że polscy uczniowie będą lepiej przygotowani do skutecznej komunikacji i reprezentowania klasy.

*Byłam starościnq w naszej ukraińskiej klasie, bo mogłam więcej komunikować się z polskimi nauczycielami i z Ukraińcami, tłumaczyć różne informacje. Ale **tutaj, w Polsce, oddałam większą 'władzę' Polakom, żeby to oni bardziej rozumieli**. Bo jeśli w ukraińskiej klasie czasem nie rozumiemy czegoś nawet po ukraińsku, którym władam, to tym bardziej po polsku. Nie znam go na tyle dobrze, żebym mogła w pełni uzasadnić swoje zdanie albo przekazać dokładnie informację tak, jak mogliby to zrobić Polacy.*

(D10.16.K.UA.RZ)

Warto również podkreślić, że **część osób społecznie aktywnych w Polsce miała wcześniejsze doświadczenia zaangażowania w Ukrainie**, na przykład w działaniach szkolnych lub klasowych. Doświadczenia te wpływały na ich aktywność w polskiej szkole w sposób niejednoznaczny. Z jednej strony wcześniejsze praktyki uczestnictwa sprzyjały poszukiwaniu kolejnych możliwości działania, ponieważ odpowiadały na względnie trwałe potrzeby indywidualne, które nie uległy zasadniczej zmianie po migracji. Z drugiej strony wcześniejsze **doświadczenie „samorządu na pokaz”**, czyli samorządu o **charakterze tokenistycznym**, w którym uczniowie nie mieli realnego wpływu ani sprawczości, **mogło działać zniechęcająco**. Efekt ten był szczególnie widoczny wtedy, gdy po przyjeździe do Polski młodzież napotykała podobne, fasadowe formy partycypacji, w których samorząd formalnie istniał, lecz nie oznaczał realnej przestrzeni współdecydowania.

Wynikało to z tego, że po pierwsze byliśmy dziećmi, a po drugie z tego, że szkoły nie zawsze są zainteresowane, żeby samorząd był efektywny. Często szkoła organizuje samorząd, żeby po prostu był, ale nie przeznacza na to wystarczających zasobów i niekoniecznie chce, żeby to działało realnie. Jeśli dzieci same coś zrobią, to dobrze, ale szkoła nie będzie się specjalnie angażować, ważne, żeby samorząd formalnie istniał.

(D14.18.M.UA.WAW)

Jednocześnie warunki funkcjonowania w nowym kraju i w nowej szkole, a także **stres pomigracyjny i adaptacyjny**, mogły stawać się impulsem do podejmowania decyzji o **większej niż wcześniej aktywności** (Zob. cz. 2.1.1.).

2.3.2. Wolontariat jako forma aktywności społecznej

BRIEF BOX 2.3.2. Wolontariat: formy, ścieżki wejścia, motywacje i bariery

KATEGORIE	CECHY
Skala i charakter zjawiska	<ul style="list-style-type: none"> ○ Najpowszechniejsza forma aktywności Wolontariat jest najczęściej wskazywaną formą zaangażowania społecznego i obywatelskiego wśród badanej młodzieży. ○ Różnorodność form Obejmuje działania nieformalne i formalne, jednorazowe i krótkoterminowe, a także zobowiązania długoterminowe.
Główne kanały i przestrzenie wolontariatu	<ul style="list-style-type: none"> ○ Wolontariat szkolny Najczęściej osadzony w konkretnych wydarzeniach i prostych zadaniach organizacyjnych realizowanych na terenie szkoły. ○ Wolontariat pozaszkolny lokalny Działania w przestrzeni miasta i społeczności lokalnej, w tym wsparcie wydarzeń sportowych i inicjatyw charytatywnych. ○ Wolontariat opiekuńczy i asystencki Wsparcie osób z niepełnosprawnościami lub szczególnymi potrzebami, czy opieka nad zwierzętami. ○ Wolontariat pomocowy związany z wojną Rosji przeciwko Ukrainie Działania podejmowane po 2022 roku na rzecz osób uchodźczych w Polsce oraz osób pozostających w Ukrainie, w tym wsparcie wojskowych. <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wolontariat wspierający dzieci z doświadczeniem uchodźczym Nieformalne i formalne role pomocnicze, m.in. tłumaczenie, oprowadzanie po szkole, towarzyszenie na przerwach. ○ Wolontariat pamięci i upamiętniania Udział w działaniach związanych z historią Ukrainy i pamięcią zbiorową w Polsce.
Ścieżki wejścia	<ul style="list-style-type: none"> ○ Elastyczność wejścia i wyjścia Wolontariat bywa postrzegany jako forma niewymuszona, do której można dołączyć i zrezygnować bez długich zobowiązań. ○ Pierwszy krok do aktywności społecznej Umożliwia bezpieczne testowanie różnych form działania i własnych preferencji bez jasnego celu na starcie. ○ Stopniowe przechodzenie do ról odpowiedzialnych W kilku narracjach pojawia się ścieżka od uczestnictwa jako odbiorca wsparcia do współorganizowania działań i prowadzenia aktywności. ○ Wsparcie rodzinne i modelowanie przez rodziców Rodzice bywają źródłem pierwszych doświadczeń, wzoru zaangażowania i bezpośredniej motywacji do udziału.
Motywacje do podejmowania aktywności	<ul style="list-style-type: none"> ○ Prospołeczna misja i wrażliwość na potrzeby innych Silna orientacja na pomoc, często połączona z dbałością o wiarygodność i przejrzystość zbiorów. ○ System zachęt szkolnych Wolontariat bywa powiązany z gratyfikacjami szkolnymi, m.in. punktami lub oceną z zachowania, co zwiększa gotowość do udziału. ○ Budowanie biografii edukacyjnej Traktowanie wolontariatu jako elementu profilu osiągnięć, szczególnie istotnego przy planach studiowania w systemach, gdzie to się liczy.

Bariery uczestnictwa	<ul style="list-style-type: none"> ○ Sprawdzenie ścieżki zawodowej Wolontariat jako praktyczne przygotowanie do planowanego zawodu i zdobycie pierwszych doświadczeń. ○ Funkcja relacyjna i integracyjna Budowanie sieci kontaktów, poznawanie ludzi i kultury organizacyjnej instytucji. ○ Funkcja emocjonalna w kryzysie Działania pomocowe jako sposób regulowania emocji własnych i odzyskiwania sprawczości w sytuacji wojny i stresu.
	<ul style="list-style-type: none"> ○ Trudność mobilizacji młodzieży Z perspektywy organizacji młodzież częściej reaguje na bezpośrednią prośbę (np. rodziców), a słabiej na otwarte nabory. ○ Ograniczenia czasowe Jako przyczyny mniejszej dyspozycyjności wskazywane są obowiązki szkolne, zajęcia dodatkowe i korepetycje.

Inną formą aktywności społeczno-obywatelskiej, a zarazem najpowszechniejszą wśród uczestników badania, były różnego rodzaju działania wolontariackie. Do tej kategorii można zaliczyć zarówno wolontariat nieformalny, jak i formalny, działania jednorazowe, krótkoterminowe aktywności realizowane na zasadach wolontariatu (na przykład pomoc w szkole przy organizacji wydarzenia), a także długoterminowe zaangażowanie w wolontariat.

Wolontariat był przez część uczestników postrzegany **jako forma aktywności niewymuszona i relatywnie elastyczna**, do której można dołączyć w dowolnym momencie oraz zrezygnować bez długofalowych zobowiązań. Jednocześnie wolontariat formalny i długoterminowy opisywano jako aktywność, która może zajmować znaczną część czasu wolnego młodych osób.

Dla niektórych wolontariat stanowił także jeden z pierwszych kroków w kierunku aktywności społecznej, umożliwiając testowanie własnych preferencji, eksplorację różnych form działania bez jasno zdefiniowanych celów na początku.

Nie wiem, z czym chcę powiązać to wolontariackie działanie, w jakim celu, czego teraz od tego oczekuję. Może chcę zdobyć jakieś doświadczenie, nie wiem, poznać ludzi. To trzeba przeanalizować. Nie wszystko jest takie proste. Są rzeczy, które robię nie do końca świadomie. Ale to nie jest aż tak ciekawe. Chciałabym, żeby to zostało w pamięci.

(D1.16.K.RU.KAT)

Dla innych uczestników **aktywność wolontariacka była łączona nie tylko z motywacją prospołeczną, lecz także z systemem szkolnych zachęt i gratyfikacji**, w tym możliwością uzyskania dodatkowych punktów istotnych na zakończenie szkoły podstawowej lub ponadpodstawowej. Szkoła tworzyła więc przestrzeń, w której młodzież mogła zarówno pozyskiwać informacje o wolontariacie, jak i testować w praktyce, na czym polega tego typu zaangażowanie.

U nas jest coś takiego jak system punktów za zachowanie. Jeśli ktoś nie jest przygotowany, dostaje minusowe punkty na koniec roku. Za różne aktywności można natomiast dostać dodatkowe punkty za zachowanie albo na przykład kartkę, którą można okazać, żeby nie mieć minusowych punktów. Mamy też dużo olimpiad, tam też się to liczy. Jeśli ktoś gdzieś przeszedł dalej, został doceniony albo wziął udział, to też dostaje się za to jakąś ocenę.

(D4.15.K.UA.KAT)

Oferta wolontariatu komunikowana przez szkołę obejmowała zarówno działania realizowane na jej terenie, jak i aktywności podejmowane poza szkołą, w ramach inicjatyw lokalnych. W pierwszej kategorii mieściły się między innymi działania wspierające organizację wydarzeń szkolnych (na przykład akcje tematyczne, kiermasze, dyżury porządkowe na korytarzach, dni otwarte). Uczestnicy wskazywali, że wolontariat szkolny bywał osadzony w konkretnych wydarzeniach i miał wymiar praktyczny, oparty na prostych, jasno określonych zadaniach.

Na przykład, kiedy u nas był Tęczowy Piątek, to z dziewczynami robiłyśmy babeczki i dekorowałyśmy je w kolorach flagi. I w tym właśnie brałam udział, w organizacji tego.

(D12.16.K.UA.WAW)

Pozaszkolne formy wolontariatu obejmowały działania realizowane w przestrzeni lokalnej, w tym wsparcie wydarzeń sportowych oraz inicjatyw o charakterze charytatywnym. Uczestnicy opisywali angażowanie się między innymi w organizację biegów dobroczynnych, pełnili funkcje pomocnicze związane z logistyką wydarzenia oraz koordynacją uczestników w terenie.

W szkole byłam wolontariuszką, pomagałam w organizacji biegu charytatywnego. Potem staliśmy też na trasie, mieliśmy punkty na drogach i kierowaliśmy ludzi.

(D10.16.K.UA.WAW)

To było zimą, w ósmej klasie, kiedy zaczęłam myśleć o egzaminach i o dodatkowych punktach. Za wolontariat je przyznają. Nauczyciel religii powiedział, że będzie wolontariat z Caritasu. Kto chce, niech się zapisze.

(D5.15.K.UA.ZA)

W narracjach uczestników pojawiały się również przykłady **wolontariatu o charakterze opiekuńczym i asystenckim, związane ze wsparciem osób z niepełnosprawnościami lub szczególnymi potrzebami**. Tego typu aktywność była przedstawiana jako wymagająca odpowiedzialności i funkcjonowania w określonych procedurach instytucjonalnych.

Byliśmy zobowiązani towarzyszyć i odprowadzić [osobę] do ośrodka. Po drodze wytłumaczono nam, kogo zapytać w centrum. Chodziło o osoby z autyzmem. Z naszej szkoły... nie, właściwie nie ze szkoły, tylko z ośrodka. Pojechaliśmy tam i ją zabraliśmy.

(D6.16.K.UA.ZA)

Ponadto, wolontariat bywał **traktowany instrumentalnie jako dodatkowy walor w biografii edukacyjnej**, szczególnie w przypadku osób planujących studia w krajach, gdzie aktywność społeczno-obywatelska i wolontariacka stanowi ważny element procesu rekrutacyjnego. W takich sytuacjach wolontariat był podejmowany świadomie i strategicznie jako narzędzie wzmacniania profilu osiągnięć oraz budowania doświadczeń premiowanych przez instytucje edukacyjne.

Żeby dostać stypendium i pojechać do Stanów Zjednoczonych, musiałam być bardzo aktywną osobą. U nich ważnym punktem jest wolontariat. Dlatego musiałam znaleźć organizację, w której mogę działać jako wolontariuszka.

(D4.17.K.UA.RZ)

Wolontariat bywał także traktowany **jako forma praktycznego sprawdzenia wybranej ścieżki zawodowej**. W jednej z narracji wolontariat w schronisku dla zwierząt pełnił funkcję przygotowania do

planowanego zawodu, umożliwiającą zdobycie pierwszych doświadczeń i umiejętności w pracy ze zwierzętami.

Mam też zawód, który mi się podoba: chciałabym zostać groomerką. Doradzono mi, że najlepiej zostać wolontariuszką, żeby zdobyć praktykę, zanim zacznę się uczyć tego zawodu.

(D13.17.K.UA.RZ)

Warto zauważyć, że **aktywność wolontariacka często rozwijała się stopniowo i nie zaczynała się od długoterminowych zobowiązań**. Zaangażowanie było budowane w czasie, wraz z nabywaniem doświadczenia oraz wzrostem poczucia kompetencji i sprawczości w danej organizacji. W kilku narracjach pojawiał się schemat przechodzenia od udziału w działaniach jako odbiorca wsparcia (na przykład kursy języka polskiego, warsztaty, wyjazdy integracyjne lub obozy dla dzieci i młodzieży z Ukrainy) do podejmowania ról współorganizatorskich i odpowiedzialności za kolejne przedsięwzięcia, w tym prowadzenie zajęć, koordynowanie aktywności czy wspieranie kadry.

Dowiedziałam się o KIK i potem zaczęli nas zapraszać na różne wydarzenia, kolędowanie i inne rzeczy. Poznałam dziewczynę, która prowadziła grupę Play for Peace. Zapisalam się, bo mnie to ciekawiło. Zaczęliśmy uczyć się o dzieciach migrantach, jak z nimi pracować i jak prowadzić gry. Potem zaprosili mnie na nasz obóz jako pomoc.

(D7.16.K.UA.WAW)

Na początku po prostu jeździłem i patrzyłem, jak to wszystko się robi. Też byłem w roli „fantomu”, pomagałem. A potem zdobyłem doświadczenie i teraz mogę innym wytłumaczyć, co robić i jak robić. Kiedy były dni otwarte w szkołach średnich, poszedłem tam, żeby wytłumaczyć dzieciom z ósmych klas pierwszą pomoc.

(D1.15.M.UA.ZA)

Wzrost działań charytatywnych można było zaobserwować w 2022 roku, kiedy wiele osób, zarówno dorosłych, jak i młodych, angażowało się w pomoc osobom uciekającym przed wojną w Ukrainie. Tego typu aktywności podejmowano we wszystkich badanych miastach. Szczególną uwagę warto poświęcić mniejszym miejscowościom, takim jak Przemyśl i Zamość, zwłaszcza ze względu na bliskość do granicy polsko-ukraińskiej. W okresie od lutego do czerwca 2022 roku napływ osób uchodźczych był tam szczególnie intensywny, co sprzyjało mobilizacji lokalnych form wsparcia.

Wielu moich znajomych włączyło się w wolontariat. Mój brat był wolontariuszem na dworcu. Chodzili i pomagali ludziom. To był dość dziwny czas, czas oczekiwania, bo nie wiedzieliśmy, czy mamy jeszcze jakoś przygotowywać się do wojny, czy na razie pomagać. Pomagaliśmy, jak mogliśmy: robiliśmy zbiórki, sami też wysyłaliśmy potrzebne rzeczy. Myślę, że to było szczególnie widoczne w mieście.

(D3.K.18.UA.PRZ)

Działania pomocowe były kierowane nie tylko do osób uchodźczych przebywających w Polsce, lecz także do osób pozostających w Ukrainie, w tym w szczególności do wojskowych. Uczestnicy opisywali między innymi aktywności, takie jak przygotowywanie siatek maskujących, zbiórki środków finansowych oraz organizowanie wsparcia materiałowego na cele medyczne lub wojskowe. W tych wypowiedziach pojawiał się także wątek emocjonalny, w którym działanie pomocowe było przedstawiane jako sposób regulowania emocji własnych i odzyskiwania poczucia sprawstwa w warunkach kryzysu.

Robiłam siatki dla żołnierzy. Zbierałam też środki na drony.

(D4.15.K.UA.KAT)

Aktywność wolontariacka pojawiała się również w kontekście wsparcia dzieci z doświadczeniem uchodźczym z Ukrainy. Młodzież, zarówno z doświadczeniem uchodźczym, jak i z mniejszości ukraińskiej, podejmowała role pomocnicze w szkołach i ośrodkach wsparcia, między innymi jako osoby tłumaczące, oprowadzające po szkole lub zapewniające towarzystwo w czasie przerw. Tego typu aktywności miały często charakter nieformalny i były podejmowane na prośbę rodziców lub nauczycieli, a także w ramach sieci rodzinnych i środowiskowych związanych z wolontariatem.

Pomagałam Ukraińcom, którzy dopiero przyjechali: czasem coś tłumaczyłem albo po prostu z nimi siedziałem. Tak to pamiętam. Najczęściej mama mnie o to prosiła. Z tego, co pamiętam, po prostu z nimi siedziałem, tłumaczyłem im, co mówią nauczyciele, albo rozmawiałem na przerwie, żeby im nie było nudno. Czasem oprowadzałem po szkole albo coś w tym stylu.

(D2.16.M.UA.KAT)

W Rzeszowie i Przemyślu młode osoby angażowały się również w działania upamiętniające historię Ukrainy oraz ukraińskich bohaterów. Dotyczyło to między innymi wydarzeń związanych z miejscami pochówku na terenie Polski, a także inicjatyw odnoszących się do trudnych doświadczeń historycznych, takich jak Akcja „Wisła”. Uczestnicy podkreślali znaczenie działań pielęgnujących ukraińską historię w Polsce. Jednocześnie pojawiały się głosy o trudnościach w realizacji podobnych inicjatyw, związanych z brakiem akceptacji, a niekiedy nawet z agresywnymi zachowaniami ze strony części Polaków podczas podejmowania tych aktywności – na przykład w trakcie marszu upamiętniającego w Przemyślu. Pokazuje to, że aktywność społeczno-obywatelska ukierunkowana na ukraińską tożsamość i pamięć historyczną może wiązać się z ryzykiem napięć i doświadczeń stygmatyzacji. W konsekwencji stanowi wyzwanie, a czasem także czynnik zniechęcający młodszych Ukraińców w Polsce do podejmowania tego typu działań.

To jest cmentarz wojskowy, gdzie chowano ukraińskich żołnierzy, jeszcze z czasów wojny (II światowej), z tego co wiem. I była taka tradycja, że co roku szliśmy całym marszem. Zawsze przyjeżdżała też społeczność z Ukrainy: były niebiesko-żółte flagi, wszyscy w wyszywankach, była również ukraińska wojskowa orkiestra. Szliśmy ulicami miasta, a na miejscu odprawiano panichidę. Do pewnego momentu nie było żadnych problemów, bo szliśmy też z policją, żeby było bezpiecznie. Ale nie pamiętam, który to był rok: raz pojawiły się dość silne polskie protesty, tak że nawet trudno było przejść. Policji było dużo. W kolejnych latach, nie wiem, czy formalnie to zakazano, ale ten pochód nam odwołano. Tradycja, która trwała przez wiele lat, została przerwana.

(D1.17.K.UA.PRZ)

Wolontariat był istotnym mechanizmem angażowania się dla osób deklarujących wewnętrzną misję niesienia pomocy potrzebującym (zob. cz. 2.1.4). W tej grupie pojawiały się między innymi działania związane ze zbiórkami na leczenie osób chorych oraz udział w akcjach charytatywnych, takich jak Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy. Charakterystycznym elementem tych narracji była wysoka wrażliwość na kwestie przejrzystości i wiarygodności zbiórek, a także potrzeba weryfikacji instytucji i mechanizmów dystrybucji środków przed podjęciem zaangażowania.

To bardzo prosta rzecz: po prostu zbieramy pieniądze na leczenie dzieci. Jestem jednak bardzo ostrożna w takich sprawach, dlatego wszystko dokładnie sprawdzałam. Weryfikowałam numer

zbiórki i to, czym jest dana organizacja, gdzie działa i czy pieniądze rzeczywiście trafiają do dzieci. Sprawdzałam też, jaki procent środków zostaje w organizacji, a jaki trafia do dziecka. Chciałam, żeby nikt mnie potem nie niepokoił. Dlatego wszystko weryfikowałam bardzo dokładnie, żeby było uczciwie i żeby większość środków trafiała do dziecka. Dopiero kiedy miałam pewność, że to dobra organizacja, zdecydowałam się zaangażować.

(D6.18.K.UA.RZ)

Wolontariat pełnił również funkcję społeczno-relacyjną. Uczestnicy wskazywali, że zaangażowanie umożliwiło budowanie sieci kontaktów, nawiązywanie znajomości oraz poznawanie kultury organizacyjnej danej instytucji.

Po pierwsze dlatego, że widzę, jak ta organizacja realnie pomaga ludziom. Widzę te opinie, te szczęśliwe oczy dzieci. To naprawdę przyjemne widzieć, że mamy takie możliwości. Po drugie, jest tam świetny zespół, jeśli można tak powiedzieć. To chyba jedna z najlepszych organizacji wolontariackich, w jakich kiedykolwiek byłam.

(D11.16.M.UA.RZ)

Istotnym czynnikiem sprzyjającym podejmowaniu aktywności wolontariackiej, który warto wyodrębnić, jest **wsparcie i motywacje rodzinne**, w tym rola rodziców jako osób dających przykład zaangażowania i dostarczających młodzieży pierwszych doświadczeń udziału w działaniach pomocowych.

To (wolontariusze) są głównie dzieci tych rodziców, którzy też aktywnie aktywnie włączają się w wolontariat. W centrum są i uczniowie, i studenci uczący się tutaj w Zamościu. Podoba im się spędzać czas razem i mieć taką wspólnotę Ukraińców, bo w większości uczą się w różnych placówkach. Dosłownie pojedyncze osoby.

(IN1.K.C.UA.ZA)

Od 2014 roku jestem w wolontariacie. Oczywiście rodzice mnie tam przyprowadzili, bo miałam wtedy 5 lat. Całe dzieciństwo spędziłam na wolontariackich magazynach: jeździłam kupować rzeczy, jeździłam wysyłać. Krótko mówiąc, to była moja codzienność. Kiedy dorostałam, nie porzuciłam tego. Ale kiedy przyjechałam do Polski, wypadłam z życia na dwa lata. A kiedy przyjechałam do Warszawy, pomyślałam: wreszcie nie mieszkam na wsi, gdzie są trzy osoby z Ukrainy, w tym ja. Mogę wreszcie coś robić.

(D13.17.K.UA.WAW)

Jednocześnie, z perspektywy osób dorosłych odpowiedzialnych za działania w organizacjach lokalnych, **mobilizacja młodzieży do wolontariatu nie zawsze była łatwa.** W wypowiedziach pojawiało się przekonanie, że młode osoby chętniej podejmują pomoc wtedy, gdy są proszone bezpośrednio przez rodziców, natomiast słabiej reagują na ogólne ogłoszenia o rekrutacji wolontariuszy. Jako możliwe przyczyny wskazywano przeciążenie obowiązkami szkolnymi, zajęciami dodatkowymi oraz ograniczoną dyspozycyjnością czasową.

2.4. Determinanty aktywności społecznej i obywatelskiej: wiek i płeć

BRIEF BOX 2.4. Determinanty aktywności społeczno-obywatelskiej: wiek i płeć

DOMINUJĄCE OBRZARY AKTYWNOŚCI	CECHY
Ze względu na wiek	<ul style="list-style-type: none"> ○ Gotowość rozwojowa Poniżej 15. roku życia aktywność częściej oznacza udział w inicjatywach organizowanych przez szkołę lub dorosłych, a rzadziej samodzielne inicjowanie działań. ○ Dostęp formalny W wieku 15–18 lat rośnie gotowość do działania, ale część wolontariatu ograniczają progi wieku (np. 16 lub 18 lat). Na studiach pojawia się więcej ścieżek (organizacje i samorząd studencki). ○ Zasoby czasu Wiek szkolny bywa etapem sprzyjającym angażowaniu się, natomiast po 18. roku życia praca i inne zobowiązania ograniczają dyspozycyjność i wolontariat.
Ze względu na płeć	<ul style="list-style-type: none"> ○ Poziom zaangażowania Nie stwierdzono istotnych różnic między dziewczętami i chłopcami w ogólnym poziomie aktywności. ○ Dziewczęta chętniej niż chłopcy angażują się w samorząd uczniowski, działania pomocowe (na rzecz dzieci, osób starszych), wolontariat na rzecz zwierząt, organizacja wydarzeń szkolnych. ○ Chłopcy chętniej niż dziewczęta angażują się w krótkoterminowy wolontariat powiązany z formalnymi korzyściami szkolnymi oraz działania tożsamościowo-obywatelskie.

2.4.1. Aktywność społeczno-obywatelska: różnice ze względu na wiek i etap edukacyjny

Analiza materiału wskazuje, że wiek różnicuje aktywność społeczno-obywatelską przede wszystkim poprzez trzy mechanizmy: poziom gotowości rozwojowej i świadomości; dostęp do formalnych ścieżek uczestnictwa; realne zasoby czasu, które zmieniają się wraz z etapem edukacji i wejściem w dorosłość.

W grupie młodszych nastolatków, szczególnie poniżej 15. roku życia, aktywność częściej przyjmowała formę uczestnictwa w inicjatywach organizowanych przez szkołę lub dorosłych, niż samodzielnego inicjowania działań. Młodzi uczniowie uczestniczyli w akcjach dostępnych w ich środowisku szkolnym, takich jak wydarzenia sportowe, kiermasze czy zbiórki, jednak rzadziej mieli możliwość realizacji bardziej świadomych i długofalowych projektów.

Zależy to od wieku dzieci. Uważam, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej są bardziej skłonni do organizowania różnych działań. Mają już większy potencjał, własne pomysły i pewne „schematy” działania, a także więcej zapału i lepiej ukształtowane cechy przywódcze. To właśnie pozwala im nie tylko coś zorganizować, ale też poprowadzić działania z innymi dziećmi. Natomiast klasy starsze szkoły podstawowej nie są jeszcze na tyle uformowane, by robić to w pełni samodzielnie i sprawnie.

(S1.P.K.UA.WAW)

Co więcej, w okresie adolescencji procesy rozwojowe związane z dojrzewaniem, w tym nasilone i zmienne emocje, intensywne budowanie relacji rówieśniczych oraz kształtowanie poczucia przynależności i tożsamości, absorbują znaczące zasoby czasu i energii. W konsekwencji mogą

ograniczać gotowość do systematycznego angażowania się w aktywności społeczne, zwłaszcza te wymagające stałości, odpowiedzialności i długofalowej motywacji.

Mechanizm ten bywa szczególnie widoczny wśród młodzieży ukraińskiej z doświadczeniem migracyjnym i uchodźczym. Oprócz ogólnych doświadczeń związanych z dorastaniem, młodzi ludzie muszą równoległe rekonstruować sieci społeczne, nawiązywać relacje w nowym środowisku szkolnym oraz uczyć się lokalnych kodów i norm społeczno-kulturowych w grupach rówieśniczych. Dodatkowy wysiłek adaptacyjny może przesuwać uwagę i zasoby z działań obywatelskich na bieżące porządkowanie relacji i codzienności w nowej rzeczywistości.

W tym wieku młodzi ludzie żyją relacjami rówieśniczymi, pierwszymi przyjaźniami i konfliktami. Dla dorosłych to bywa mało istotne, ale dla nastolatków jest to sprawa poważna. Dlatego ich rola w wieku 15–16 lat częściej polega na przyswajaniu norm społecznych i budowaniu wartości, które dopiero później mogą stać się podstawą bardziej świadomego działania.

(S1.P.K.UA.WAW)

W wieku około 15–18 lat potencjalna gotowość do angażowania się rośnie, ale jednocześnie wyraźnie ujawniają się bariery formalne. W materiale wskazywano, że część form wolontariatu jest dostępna dopiero od określonego wieku, na przykład od 16 lub 18 lat, co zawęża katalog możliwych działań. Dotyczy to zwłaszcza aktywności wymagających większej odpowiedzialności, takich jak wolontariat związany z opieką nad dziećmi.

Mówiłam, że potrzebuję wolontariatu i że chcę gdzieś pójść działać. Wtedy miałam chyba piętnaście lat. Zadzwoiłam, przyszłam na miejsce i zapytałam, czy mogę zostać wolontariuszką. Okazało się, że według ich zasad wolontariat był tylko od siedemnastego roku życia. Zaczęłam dopytywać, czy na pewno tak jest, bo wydawało mi się, że minimalny wiek może być niższy. Powiedzieli, że sprawdzą. Po jakimś czasie wrócili z informacją, że jednak można od szesnastu, ale ja nadal miałam piętnaście. Tłumaczyłam, że za miesiąc mam urodziny i mogę przyjść wtedy. Zgodzili się. I ostatecznie mnie przyjęli. Miałam tam rolę asystentki pedagoga.

(D4.17.K.UA.RZ)

Wraz z osiągnięciem pełnoletniości w większym stopniu zmienia się struktura zobowiązań. W materiale pojawiał się wątek podejmowania pracy zarobkowej, także w pełnym wymiarze, co ogranicza czas i zasoby potrzebne do działań nieodpłatnych. Aktywność społeczno-obywatelska może być wówczas wypierana przez konieczność utrzymania się i priorytety materialne, co szczególnie osłabia wolontariat. Jednocześnie w wypowiedziach pojawiała się teza, że sytuacja młodych dorosłych bywa paradoksalna: formalnie mają szerszy dostęp do ról i zadań, lecz praktycznie mają mniej czasu, aby z tych możliwości korzystać.

Kiedy kończy się osiemnaście lat, młodzi ludzie zwykle wyjeżdżają do Lublina na studia i wtedy praktycznie nie ma ich już tutaj. Albo, gdy mają 18 lat, zaczynają pracę na pełny etat, bo mogą już pracować legalnie, i wtedy po prostu nie zostaje im czasu na wolontariat. A kiedy jest się jeszcze uczniem, ma się jednak więcej czasu niż wtedy, gdy jest się dorosłym i prowadzi dorosłe życie.

(D9.18.K.UA.ZA)

Dla mnie to byłoby bardzo fajne, gdyby takie rzeczy organizowano, ale pod warunkiem, że wolontariuszom by za to płacono. Bo oni zasadniczo nie pracują za darmo, oni też czegoś potrzebują. Albo ktoś powinien im coś sponsorować, albo dawać pieniądze. Bo z tego, co słyszałam, wolontariuszom się nie płaci i nie mają z czego żyć. Pomagają, ale nie mają za co zapłacić za mieszkanie. Oddają swoją wiedzę za darmo, a przecież zwykle ludzie zdobywają wiedzę i potem ją sprzedają, a z tych pieniędzy żyją. Gdyby im płacono, to byłoby naprawdę świetnie.

(D1.16.K.RU.KAT)

Przejście na etap studiów wiąże się z inną strukturą okazji do zaangażowania. W materiale wskazywano, że organizacje studenckie i samorząd studencki są bardziej widoczne, zróżnicowane i częściej dostępne niż analogiczne formy w szkole. Może to sprzyjać angażowaniu się w działania społeczne, choć równoległe obciążenia akademickie oraz praca dorywczą nadal ograniczają czas.

2.4.2. Wzory aktywności dziewcząt i chłopców z Ukrainy w Polsce

W analizowanym materiale **nie stwierdzono istotnych różnic między dziewczętami a chłopcami w ogólnym poziomie zaangażowania** społeczno-obywatelskiego. Zarówno dziewczęta, jak i chłopcy podejmowali różnorodne aktywności, a sama gotowość do działania nie różniła się w wyraźny sposób. Różnice ujawniają się przede wszystkim w typach działań, o których uczestnicy opowiadali.

Wśród **dziewcząt częściej pojawiały się doświadczenia związane z działalnością w samorządzie uczniowskim, a także aktywności pomocowe, ukierunkowane na wsparcie osób starszych i dzieci.** Uczestniczki częściej wspominały też o wolontariacie na rzecz zwierząt, w tym działaniach w schroniskach i inicjatywach wspierających adopcję, oraz o zaangażowaniu w organizację szkolnych wydarzeń integracyjnych i towarzyskich.

Chcę iść na wolontariat w czasie wakacji do schroniska dla psów i kotów. Już znalazłam gdzie. Trzeba tylko się dogadać i potem jakoś powoli zacząć. Chciałabym pomagać w opiece nad tymi zwierzętami i pomagać im znaleźć dom.

(D3.17.K.UA.KAT)

Wśród **chłopców częściej pojawiały się krótkoterminowe formy wolontariatu, zwłaszcza te powiązane z uzyskaniem formalnych korzyści w środowisku szkolnym, takich jak punkty w rekrutacji do szkoły ponadpodstawowej lub zaświadczenia.** W ich narracjach częściej obecne były również aktywności o profilu obywatelskim i tożsamościowym, odnoszące się do podtrzymywania i promowania ukraińskiej tożsamości narodowej.

Chcę stworzyć w Warszawie organizację podobną do „Europejskiej Ukrainy”, taką warszawską, żeby można było zebrać i zintegrować ukraińską młodzież z całego uniwersytetu.

(D14.18.M.UA.WAW)

W Płastcie pełnię funkcję wychowawcy młodzieżowego. To taki mentor, który prowadzi grupę dzieci w wieku mniej więcej 10–12 lat, zwykle do dziesięciu osób. Ja mam ośmioro podopiecznych w wieku od 10 do 15 lat. W każdą sobotę mamy zbiórki.

(D9.18.M.UA.RZ)

Zidentyfikowane różnice wskazują, że płeć nie różnicuje samej gotowości do działania, lecz wiąże się z odmiennymi obszarami i kontekstami aktywności.

Podsumowanie

Badanie EMPOWER pozwoliło na zrozumienie form, motywacji oraz uwarunkowań zaangażowania społeczno-obywatelskiego młodzieży ukraińskiej w Polsce. Analiza wskazuje, że aktywność młodych osób ma charakter zróżnicowany i dynamiczny oraz jest wyraźnie powiązana z ich sytuacją migracyjną, społeczną i instytucjonalną. Oznacza to, że sposób, w jaki młodzież angażuje się w działania społeczne i obywatelskie, zależy nie tylko od jej indywidualnych motywacji, lecz także od dostępnych możliwości uczestnictwa, jakości relacji społecznych oraz wsparcia lub ograniczeń występujących w otoczeniu.

Wyniki także pokazują, że zaangażowanie młodzieży nie przyjmuje jednej, jednolitej formy, lecz obejmuje szerokie spektrum działań – od aktywności formalnych, takich jak wolontariat czy udział w inicjatywach organizowanych przez instytucje i organizacje pozarządowe, po działania nieformalne, zakorzenione w codziennych praktykach wsparcia rówieśniczego, budowania relacji oraz uczestnictwa w życiu lokalnych społeczności. W wielu przypadkach aktywność ta ma charakter sytuacyjny i epizodyczny, co wskazuje na jej silne uzależnienie od dostępnych możliwości oraz bieżącej sytuacji życiowej młodych osób.

Motywacje do podejmowania aktywności mają charakter wielowymiarowy i wynikają z nakładania się czynników indywidualnych, relacyjnych oraz strukturalnych. Z jednej strony aktywność pełni funkcję rozwojową i tożsamościową, umożliwiając młodym ludziom zdobywanie nowych kompetencji, budowanie poczucia sprawczości oraz poszukiwanie własnego miejsca w nowym środowisku społecznym. Z drugiej strony stanowi istotną strategię radzenia sobie z doświadczeniem migracji, pozwalając na odbudowywanie sieci społecznych, redukcję poczucia izolacji oraz wzmacnianie dobrostanu psychicznego.

Doświadczenie migracyjne ujawnia się jako czynnik o ambiwalentnym znaczeniu dla zaangażowania społeczno-obywatelskiego. W części przypadków prowadzi ono do ograniczenia aktywności, co wiąże się z utratą wcześniejszych zasobów, przerwaniem ciągłości relacji społecznych oraz koniecznością adaptacji do nowych warunków życia. Jednocześnie migracja może uruchamiać nowe formy zaangażowania, stanowiące odpowiedź na potrzebę odnalezienia się w nowym kontekście oraz budowania poczucia przynależności. W tym sensie aktywność społeczno-obywatelska pełni funkcję adaptacyjną i integracyjną.

Analiza wskazuje również na istotną rolę środowisk instytucjonalnych w kształtowaniu możliwości uczestnictwa młodzieży. Szkoła, choć potencjalnie stanowi kluczową przestrzeń socjalizacji obywatelskiej, nie zawsze w pełni realizuje tę funkcję w odniesieniu do młodzieży migranckiej i uchodźczej. Ograniczenia wynikają między innymi z barier językowych, niedostatecznego dostosowania działań do zróżnicowanych potrzeb uczniów oraz ograniczonego dostępu do informacji o dostępnych formach aktywności. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabierają organizacje pozarządowe, które często pełnią rolę bardziej dostępnych i inkluzywnych przestrzeni uczestnictwa, oferując elastyczne formy zaangażowania oraz wsparcie relacyjne.

Rekomendacje dla polityki i praktyki

W oparciu o przeprowadzoną analizę sformułowano następujące rekomendacje skierowane do kluczowych aktorów odpowiedzialnych za wspieranie integracji i uczestnictwa młodzieży ukraińskiej.

System edukacji

Niezbędne jest wzmocnienie roli szkoły jako przestrzeni sprzyjającej rozwijaniu zaangażowania społeczno-obywatelskiego młodzieży migranckiej i uchodźczej. W szczególności należy dążyć do systemowego włączania uczniów z doświadczeniem migracyjnym w działania szkolne, takie jak samorządy uczniowskie, projekty społeczne czy inicjatywy lokalne. Wymaga to nie tylko formalnego otwarcia tych przestrzeni, lecz także aktywnego wsparcia ze strony nauczycieli i kadry pedagogicznej.

Ważnym jest również zapewnienie dostępu do informacji o możliwościach zaangażowania w sposób dostosowany językowo i kulturowo. Obejmuje to zarówno tłumaczenie materiałów informacyjnych, jak i bezpośrednie wsparcie w orientacji w systemie edukacyjnym oraz dostępnych formach aktywności.

Organizacje pozarządowe i instytucje lokalne

Organizacje pozarządowe powinny być traktowane jako kluczowi partnerzy w procesie wspierania zaangażowania młodzieży migranckiej. Ich działania należy stabilizować i rozwijać poprzez zapewnienie długofalowego finansowania oraz wzmacnianie współpracy z instytucjami publicznymi, w szczególności ze szkołami i samorządami.

Ważne jest tworzenie przestrzeni uczestnictwa, które są elastyczne, dostępne i oparte na relacjach, a także uwzględniają różnorodne potrzeby młodych osób, w tym ich doświadczenia migracyjne. Szczególne znaczenie mają działania umożliwiające stopniowe wchodzenie w aktywność, bez konieczności natychmiastowego podejmowania formalnego zaangażowania.

Polityki publiczne (poziom krajowy i lokalny)

Na poziomie polityk publicznych konieczne jest uznanie zaangażowania społeczno-obywatelskiego młodzieży ukraińskiej za istotny element integracji społecznej. Wymaga to uwzględnienia tej kwestii w strategiach integracyjnych, edukacyjnych oraz młodzieżowych, a także zapewnienia spójności działań między różnymi sektorami.

Należy również rozwijać mechanizmy ułatwiające dostęp do informacji o możliwościach uczestnictwa oraz tworzyć rozwiązania systemowe, które ograniczają bariery strukturalne, takie jak nierówności językowe czy ograniczony dostęp do zasobów.

Współpraca międzysektorowa

Kluczowym warunkiem skutecznego wspierania zaangażowania młodzieży ukraińskiej jest rozwój współpracy między szkołami, organizacjami pozarządowymi, instytucjami publicznymi oraz społecznościami lokalnymi. Działania te powinny mieć charakter skoordynowany i długofalowy, a ich celem powinno być tworzenie spójnego ekosystemu wsparcia, który umożliwia młodym osobom podejmowanie aktywności w różnych przestrzeniach życia społecznego.

Bibliografia

- Barreto, C., Berbée, P., Gallegos Torres, K., Lange, M., & Sommerfeld, K. (2022). The Civic Engagement and Social Integration of Refugees in Germany. *Nonprofit Policy Forum*, 13(2), 161–174. <https://doi.org/10.1515/npf-2022-0015>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Ehrlich, T. (2000). *Civic responsibility and higher education*. Oryx Press.
- Hart, R. A. (1992). *Children's participation: from Tokenism to Citizenship*. UNICEF, International Child Development Centre. <https://participationpool.eu/wp-content/uploads/2020/05/Hart-R.-1992-Children-Participation-from-Tokenism-to-Citizenship.pdf>
- Janik, A. (2016). *Partycypacja dzieci - wprowadzenie do zagadnienia*. Stocznia.
- Kajta, J., Barakeh, S., & Marczewski, P. (2024). „Od zawsze chciałam coś robić” – ścieżki i motywacje młodych aktywistek i aktywistów w Polsce. *Studia Socjologiczne*, 4, 27–51. <https://doi.org/10.24425/sts.2024.152852>
- Kirpitchenko, L., & Mansouri, F. (2014). Social Engagement among Migrant Youth: Attitudes and Meanings. *Social Inclusion*, 2(2), 17–27. <https://doi.org/10.17645/si.v2i2.163>
- Krzywosz-Rynkiewicz, B., & Zalewska, A. M. (2015). Aktywność obywatelska polskiej młodzieży w relacji do innych Europejczyków i w zależności od fazy adolescencji. *Developmental Psychology*, 2015(4), 11-23. doi: <https://doi.org/10.4467/20843879PR.15.019.4462>
- Lachowski, S., & Lachowska, B. (2023). Adolescent volunteering in Poland – contextual and individual determinants. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine*, 30(3), 522–530. <https://doi.org/10.26444/aaem/172561>
- Lundy, L. (2007). “Voice” Is Not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927–942. <https://doi.org/10.1080/01411920701657033>
- Maurissen, L., Claes, E., & Hooghe, M. (2018). Civic Engagement of Adolescents. A quantitative study of the relation between citizenship education, democratic attitudes, and political participation.
- Morawski, A., & Szczegieliński, M. (2021). Wolontariat jako forma partycypacji obywatelskiej młodzieży. https://www.academia.edu/117197956/Wolontariat_jako_forma_partycypacji_obywatelskiej_młodzieży
- Muddiman, E., Taylor, C., Power, S., & Moles, K. (2018). Young people, family relationships and civic participation. *Journal of Civil Society*, 15(1), 82–98. <https://doi.org/10.1080/17448689.2018.1550903>
- Myszka-Strychalska, L. (2020). Znaczenie poczucia sprawstwa w procesie aktywności i partycypacji społecznej młodzieży. *Rocznik Pedagogiczny*, 43(1), 37–61. <https://doi.org/10.2478/rp-2020-0003>

- Popyk, A. (2021). Social Capital and Agency in the Peer Socialization Strategies of Migrant Children in Poland. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 47(4 (182)), 117–137. <https://doi.org/10.4467/25444972smpp.21.055.14808>
- Popyk, A. (2024). Etyczne i metodologiczne aspekty badań z udziałem dzieci z doświadczeniem migracyjnym i uchodźczym w Polsce. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 23(4), 99-122.
- Pyżalski, J. (2017). Jasna strona-partycypacja i zaangażowanie dzieci i młodzieży w korzystne rozwojowo i prospołeczne działania. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(1), 288-303.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B., Agrusti, G., Damiani, V., & Friedman, T. (2025). *Education for citizenship in times of global challenge: IEA international civic and citizenship education study 2022 international report*. <https://www.iea.nl/sites/default/files/2023-11/ICCS2022-International-Report.pdf>
- Sherrod, L. R., Torney-Purta, J., & Flanagan, C. A. (2010). *Handbook of Research on Civic Engagement in Youth*. John Wiley & Sons.
- UNICEF (2019). *ENGAGED AND HEARD! Guidelines on Adolescent Participation and Civic Engagement*. <https://www.unicef.org/documents/engaged-and-heard-guidelines-adolescent-participation-and-civic-engagement>
- Van der Dussen Toukan, E. (2018). Refugee youth in settlement, schooling, and social action: reviewing current research through a transnational lens. *Journal of Peace Education*, 16(1), 1–20. <https://doi.org/10.1080/17400201.2018.1481020>
- Wasilewska, O. (Red.), Dobosz-Leszczyńska, W., Penszko, P., Sitek, M., Szymborski, P., Wasilewska, O., & Witkowski, J. (2023). *Młodzi w demokracji. Wyniki Międzynarodowego Badania Kompetencji Obywatelskich ICCS 2022*. <https://doi.org/10.24131/9788367385534>
- Youniss, J., Bales, S., Christmas-Best, V., Diversi, M., McLaughlin, M., & Silbereisen, R. (2002). Youth Civic Engagement in the Twenty-First Century. *Journal of Research on Adolescence*, 12(1), 121–148. <https://doi.org/10.1111/1532-7795.00027>

EMPOWER